

Causal Marriages; Racial Mixing and Cultural Mixing in the Median and Achaemenid Eras

Hamid Kavyani Pooya¹ , Mahla Khozaimeh²

Type of Article: **Research**

Pp: 121-143

Received: 2025/05/01; Revised: 2025/08/27; Accepted: 2025/09/02

 <https://doi.org/10.66224/PJAS.1177.882.1>

Abstract

Throughout history, interactions between societies have led to the evolution of cultures, with political systems and ruling powers playing a significant and effective role in this process of cultural amalgamation. A key focus of this research is to examine the dominant culture of the Median and Achaemenid societies and the mutual influences between Iranian culture and the non-Iranian cultures present within these states' territories. In other words, this study aims to explore the causes and factors behind cultural collisions from the seventh to the fourth centuries BCE, the policies pursued by governments regarding the cultures and nations under their control or neighboring them, and the outcomes of the interactions between various cultures and Iranian civilization for both Iranians and non-Iranian communities. Based on these ambiguities and through an examination of available sources and evidence, along with references to historical texts, the results indicate that, in addition to Iran's geographic position, which welcomed various tribes with diverse cultures, the coexistence of these groups inevitably influenced Iranian society. What accelerated and enhanced the amalgamation and integration of cultures within Iranian society was the presence of a common enemy, particularly threatening powers in the region, which united these tribes. The capabilities and potential of the Median and Achaemenid political systems, which had trans-regional objectives, played a crucial role in the connection and amalgamation of the existing cultures within Achaemenid territory. The Achaemenids aimed to attract non-Iranian forces and establish political dependency through political marriages and social ties, facilitating the cultural integration of subordinate tribes. This policy aimed to prevent separation and regional turmoil while expanding the cultural domain of the Achaemenids by absorbing and assimilating effective elements from various cultures into Iranian culture.

Keywords: Cultural Fusion, Ancient Iran, Media, Achaemenid, Political Marriage.

Parseh Journal of Archaeological Studies (PJAS)
Journal of Archeology Department of
Archeology Research Institute, Cultural
Heritage and Tourism Research
Institute (RICT), Tehran, Iran

Publisher: Cultural Heritage and
Tourism Research Institute (RICT).

Copyright © 2026 The Authors.
Published by Cultural Heritage and
Tourism Research Institute (RICT).
This work is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial
uses of the work are permitted, provided
the original work is properly cited.

© The Author(s)

1. Associate Professor, Department of Iranology, Faculty of Humanities, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran (Corresponding Author). **Email:** h.kavyanipooya@basu.ac.ir
2. M.A. of History, Ancient History of Iran, Department of History, Faculty of Humanities, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran.

Citations: Kavyani Pooya, H. & Khozaimeh M., (2026). "Causal Marriages; Racial Mixing and Cultural Mixing in the Median and Achaemenid Eras". *Parseh J. Archaeol. Stud.*, 9(34): 121-143. <https://doi.org/10.66224/PJAS.1177.882.1>
Homepage of this Article: <https://journal.richt.ir/mbp/article-1-1177-en.html>

Introduction

In the evolutionary course of societies, and amidst the presence of significant trans regional powers with rich cultural heritage, one of the principal issues is to determine the nature of the cultural condition of Iranian society during the Median and, particularly, the Achaemenid eras. In this period, diverse cultures—from those along the Syr Darya (Sihun) to western Asia Minor and the shores of the Aegean Sea—were integrated into a unified political culture. The key question is whether this diversity and cultural plurality gave rise to a heterogeneous and unbalanced society in which no dominant role can be ascribed to Iranian culture, or whether we are confronted with a balanced synthesis of existing cultural elements, wherein an equilibrium was established—through cultural intermingling and fusion—between the distinctions and commonalities of Iranian and non-Iranian cultural facets.

Furthermore, an examination of the consequences of marital alliances that occurred between various ethnic groups and power holders both within and beyond the borders of Iran—as reflected in historical reports—and, more importantly, the occurrence of political marriages between Iranian governments and non-Iranian states, constitutes a highly significant topic. In this research, these issues will be discussed and analyzed in order to ascertain, independently of their varied political, economic, and security implications, the share and impact that such unions had on the culture of ancient Iranian society during the Median and Achaemenid periods. Additionally, the study will assess the extent to which the aforementioned governments succeeded in advancing their political objectives through recourse to this policy and what changes and transformations they effected in the cultural fabric of the region.

The research methodology employed in this article is based on a descriptive-analytical approach. The author has collected data through a critical examination of available sources and evidence, including primary historical texts (such as ancient historical accounts) and significant recent scholarship. This method relies on citation from library-based and primary sources, proceeding with a precise description of the data followed by their analysis to address the raised ambiguities. Specifically, the research focuses on investigating the causes and factors of cultural encounters, the policies of the Median and Achaemenid governments toward various ethnic groups and nations, and the outcomes of cultural interactions. This qualitative approach utilizes historical and cultural tools to analyze causal connections and cultural fusion, without reliance on quantitative or empirical methods.

This study holds considerable importance as it examines the role of cultural and political interactions in the evolution of ancient Iranian societies, particularly during the Median and Achaemenid eras (seventh to fourth centuries BCE). Its necessity arises from existing ambiguities in understanding the prevailing culture in Iranian society, where the cultural diversity of various ethnic groups (both Iranian and non-Iranian) within the vast Achaemenid realm may have produced a heterogeneous society. However, the research demonstrates that policies such as political marriages contributed to the creation of balance and cultural integration. The significance of this study lies in its exploration of the consequences of these connections on culture, politics, economy, and security, which not only aids in comprehending Iranian identity but also illustrates the role of ruling powers in synthesizing cultures to prevent unrest and extend cultural dominance. In the contemporary world, this research is essential as it offers models of cultural coexistence and diversity management that can serve as inspiration for modern societies, particularly in regions with high ethnic and cultural diversity. Moreover,

given the geographical position of the Iranian Plateau as a crossroads of cultures, this study helps fill historical gaps concerning the influence of common adversaries and transregional objectives on cultural fusion.

Discussion

As ancient documents and evidence attest, in antiquity and on the Iranian Plateau, in most cases foreign inhabitants lived alongside the indigenous population. They established commercial relations with one another; marriages occurred between men and women of different nationalities; and at times individuals converted from one religion to another. There were even periods in which people worshipped both their own gods and those of foreigners simultaneously. It also happened that an individual would change his or her name and adopt one from another land, or, in addition to a personal name, take on the name of the people among whom he or she resided (Dandamayev, 1366 [1987]: 60). Through these developments—and particularly through the gradual penetration of the Iranian element into the western regions of Iran—it appears that a relatively new culture became prevalent in this area: a culture that was not purely Iranian, but rather a composite culture formed through the amalgamation of migrant and local elements.

In addition to inheriting the cultural legacy and achievements of the Medes, the Persians engaged in substantial borrowing from the indigenous cultures of the region, especially that of the Elamites, who possessed a state tradition spanning several millennia. More than the Medes, the Persians served as transmitters of the culture established in the southwestern Iranian Plateau—and even of Mesopotamian culture—into the heart of the plateau and the Achaemenid Empire. On the basis of personal names, prevailing religious beliefs, and even existing religious sites in various regions, one can trace the extent of Iranian culture in non-Iranian areas and among non-Iranian peoples. At the outset, however, it must be noted that on the Iranian Plateau, despite the formation of an empire, the custom of political marriages among families and tribes remained firmly in place; as observed, in certain regions—particularly in Fars and Elam—relations and exchanges date back to the period prior to Cyrus's conquests. For example, in Babylon, from the first quarter of the sixth century BCE, Babylonians bore Iranian names.

The influence and predominance of Iranian culture—along with cultural syncretism resulting from relations between Iranian and non-Iranian peoples—led, during the Achaemenid period, to the adoption of Iranian names by non-Iranians, in addition to those who possessed such names due to mixed ancestry. With the expansion of Median influence, and subsequently that of the Achaemenids, into Asia Minor, these powers encountered an important and advanced civilization such as Lydia, which dominated the Ionian city-states and whose culture had profoundly influenced many Greek polities. Cultural confrontation between Iranians and Greeks, and the cultural impact of the Achaemenid state on the Ionian city-states, was evident from the very beginning of Persian presence in Asia Minor. This cultural intermixture intensified further with the Achaemenid domination of Asia Minor and the conquest of the Ionian islands and city-states. Indeed, one of the reasons for cultural—and even ethnic—convergence between Iranians and Greeks in certain regions was their coexistence. Among the primary causes of this coexistence were the relocation of Ionian populations to parts of Asia Minor and the settlement of Iranian populations in various areas of the same region.

By forging alliances and political marriages between Persians and other peoples and powers, the Achaemenids sought to “Achaemenidize” their domains through the integration of Iranian and non-Iranian cultures and the internalization of Persian

culture among non-Iranians. They devoted considerable effort to aligning the interests of allies and affiliates with those of the Achaemenid state. Throughout the Achaemenid period, the expansion of imperial influence, the settlement of Iranians in non-Iranian regions (diaspora), and their presence in subject territories accelerated the process of acculturation.

Conclusion

One of the methods employed to integrate and bring together diverse peoples under a comprehensive culture was the creation of bonds and marital alliances among the people's subject to the Median and Achaemenid states. Political marriage, as a socio-political phenomenon, was practiced throughout Iranian history with predetermined objectives aimed at consolidating social, political, military, economic, cultural, and religious relations among governments and groups. Rulers and governments consistently resorted to various strategies to ensure the continuation of their political existence, and one of the most effective means of achieving political—and even cultural—cohesion and unity was the establishment of bonds among different members of society through intra- and inter-dynastic marriages.

Accordingly, the Achaemenids' objective in creating such ties and consenting to political marriages was to attract non-Iranian forces, draw them closer to the seat of power, bind them to the political system of the state, and, in other words, achieve the cultural integration of subject peoples and nations. Through cultural amalgamation and convergence—realized in religious beliefs and through marital alliances among peoples and individuals—the Achaemenids sought to ensure that non-Iranian groups would not regard them as outsiders. In addition to preventing separatism and regional unrest, the establishment of a dominant culture allowed the Achaemenid cultural sphere to extend far beyond its political borders, thereby facilitating the acceptance of imperial authority.

Drawing upon the inherent potential of Iranian culture, one of the Achaemenids' notable initiatives was the selective adoption of significant, effective, and appealing elements from the cultures of subject peoples, their absorption and assimilation into Iranian culture, and their reticulation within a new cultural framework in which Iranian identity and elements held clear predominance.

Acknowledgments

The authors extend their sincere gratitude to the anonymous peer reviewers for their insightful critiques and constructive suggestions, which significantly enhanced the clarity and scholarly rigor of this manuscript.

Author Contribution

This article is the result of the authors' work. Accordingly, the second author collected some of the data, while the first and corresponding author, by gathering supplementary materials, undertook the processing, analysis, and writing.

Conflict of Interest

In adherence to ethical publication standards, the authors affirm that there are no conflicts of interest, either personal or financial, that could have influenced the content or conclusions presented in this research.

پیوندهای سببی؛ آمیختگی نژادی و امتزاج فرهنگی در عصر ماد و هخامنشی

حمید کاویانی پویا^I، مهلا خضیمه^{II}

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۱۴۳ - ۱۲۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۱۱؛ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۰۵؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۱

شناسه دیجیتال (DOI): <https://doi.org/10.66224/PJAS.1177.882.1>

چکیده

در طول تاریخ تعاملات بین جوامع به تکامل فرهنگ‌ها انجامیده و نظام‌های سیاسی و قدرت‌های حاکمه در سیر این تکامل و امتزاج فرهنگ‌ها بسیار کارساز و کارآمد بوده است. در این بین از مسائل مهم مطرح در این پژوهش، بررسی فرهنگ حاکم بر جامعه ماد و هخامنشی و تأثیر و تأثر فرهنگ ایرانی از فرهنگ انیرانی مستقر و موجود در قلمرو دولت‌های مزبور است. به دیگر سخن، واکاوی علل و عوامل تصادم فرهنگ‌ها در سده‌های هفتم تا چهارم پیش از میلاد، سیاست‌هایی که دولت‌ها در برابر فرهنگ‌ها و اقوام و ملل تحت سیطره و یا هم‌جوار خویش دنبال می‌کردند و نتایجی که برخورد بین فرهنگ‌های مختلف و متنوع با فرهنگ و تمدن ایرانی برای ایرانیان و جوامع غیرایرانی به جای گذاشت، ازجمله مسائل مهمی است که این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی بدان‌هاست. بر مبنای این ابهامات و با واکاوی منابع و شواهد موجود و با استناد به متون تاریخی با توصیف و تحلیل داده‌ها، نتایج حاصله حاکی از آن است که، افزون بر این‌که به سبب موقعیت جغرافیایی، فلات ایران پذیرای اقوام مختلف با فرهنگ‌های متنوع بوده است و هم‌زیستی با یک‌دیگر خواه‌ناخواه جامعه ایرانی را متأثر از فرهنگ‌های مختلف می‌کرد، آن‌چه به امتزاج و تلفیق فرهنگ‌ها و هم‌سویی آن‌ها در جامعه ایرانی سرعت و رونق می‌بخشید، وجود دشمن مشترک و به‌ویژه قدرت‌های تهدیدگر در منطقه بود که اقوام را با یک‌دیگر همراه ساخته بود. توان و پتانسیل نظام‌های سیاسی ماد و هخامنشی نیز که اهداف فرمانطقه‌ای داشتند در پیوند و امتزاج فرهنگ‌های موجود در قلمرو هخامنشی نقش اساسی را عهده‌دار بودند. هخامنشیان با هدف جلب نیروهای غیرایرانی و ایجاد وابستگی سیاسی، از طریق ازدواج‌های سیاسی و پیوندهای اجتماعی، به امتزاج فرهنگی اقوام تابعه پرداختند. این سیاست به منظور جلوگیری از جداسازی و آشوب‌های منطقه‌ای و گسترش قلمرو فرهنگی هخامنشیان، با جذب و هضم عناصر کارآمد فرهنگ‌های مختلف در فرهنگ ایرانی صورت می‌گرفت.

کلیدواژگان: امتزاج فرهنگی، ایران باستان، ماد، هخامنشی، پیوند سیاسی.

I. دانشیار گروه ایران‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران (نویسنده مسئول).

Email: h.kavyanipooya@basu.ac.ir

II. کارشناسی ارشد تاریخ ایران باستان، گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران.

ارجاع به مقاله: کاویانی پویا، حمید؛ و خضیمه، مهلا، (۱۴۰۴). «پیوندهای سببی؛ آمیختگی نژادی و امتزاج فرهنگی در عصر ماد و هخامنشی». *مطالعات باستان‌شناسی پارسه* ۹ (۳۴): ۱۲۱-۱۴۳. <https://doi.org/10.66224/PJAS.1177.882.1>
صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: <https://journal.richt.ir/mbp/article-1-1177-fa.html>

فصلنامه علمی مطالعات باستان‌شناسی پارسه
نشریه پژوهشکده باستان‌شناسی، پژوهشگاه
میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران

ناشر: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

© حق انتشار این مستند، متعلق به نویسنده(گان) آن است. ۱۴۰۴ © ناشر این مقاله، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری است. این مقاله تحت گواهی زیر منتشر شده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.

Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 International license
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

© The Author(s)

مقدمه

برخی کشورها به سبب موقعیت جغرافیایی و تحت تأثیر مناسبات منطقه‌ای دارای جوامع فراگیری با گوناگونی فرهنگی مواجه می‌شوند که در مواقعی وجود همین فرهنگ‌های ناهمگون و نامتوازن به دلیل عدم تسلط فرهنگی غالب و البته مدیریت نامناسب، منجر به جامعه گسیخته‌ای می‌شود که پس از مدتی از هم فروپاشیده و نمی‌تواند تحت نظارت و حکمرانی نظام سیاسی واحدی ادامه حیات دهد. این درحالی‌ست که در برخی موارد هم‌زیستی اقوام و فرهنگ‌های گوناگون در جامعه با تدابیر انجام‌گرفته از سوی قدرت حاکم و البته به سبب غنای فرهنگی یکی از اقوام (که معمولاً فرهنگ غالب محسوب می‌شد) تنوع و تکثر فرهنگی نه تنها گسیختگی را موجب نمی‌گردد، بلکه موجب شکوفایی فرهنگی و تولد فرهنگ غنی می‌گردد که در جلب و جذب فرهنگ‌های مختلف بسیار موفق عمل می‌کند. بر این مبنا و باتوجه بدین موضوع که فلات ایران از دیرباز در معرض تهاجمات و مهاجرت‌های گوناگونی بوده است و در این آمد و شدها اقوام مختلفی در این منطقه سکنی گزیده‌اند و از طرفی جامعه ایرانی در عصر ماد و هخامنشی میراث‌دار تمدن‌های مختلف از قبیل: ماننایی، اورارتویی، ایلامی، بابلی، آشوری، لیدیایی و بسیاری خرده فرهنگ‌های دیگر بود که می‌توانست در فرهنگ ایرانیان و جامعه ایران تأثیر گذارد، بررسی چرایی و چگونگی مناسبات و روابط بین فرهنگ‌ها و نحوه تعامل فرهنگ مسلط با خرده فرهنگ‌های موجود و نتایج حاصل از آن، از جمله مسائلی است که در هر دوران و جامعه‌ای می‌تواند درک مطلوبی از وضعیت سیاسی کشور و جامعه‌شناسی تاریخی هر جامعه‌ای ارائه دهد.

پرسش‌های پژوهش: در سیر تکاملی جوامع و باوجود قدرت‌های مهم و فرمانطقه‌ای با پیشینه فرهنگی غنی یکی از مسائل اصلی این است که در روزگار ماد و به‌ویژه هخامنشیان که فرهنگ‌های مختلفی از سیحون تا غرب آسیای صغیر و حاشیه دریای اژه را در یک فرهنگ سیاسی یکپارچه ساخته بود، اوضاع فرهنگی جامعه ایرانی به چه نحو بوده است و آیا تنوع و تکثر فرهنگی جامعه‌ای ناهمگون و نامتوازن را ایجاد کرده بود که در آن نقشی برای فرهنگ مسلط ایرانی نمی‌توان قائل گردید یا این که با ترکیب متوازی از عناصر فرهنگی موجود مواجه هستیم که در این امتزاج و اختلاط فرهنگی، تعادلی بین تمایزات و اشتراکات وجوهای فرهنگ‌های ایرانی و غیرایرانی ایجاد شده بود؛ هم‌چنین، بررسی پیامدهای وصلت‌هایی که بین اقوام و صاحبان قدرت در درون و برون مرزهای ایران رخ داده است و در گزارش‌ها بازتاب یافته و البته مهم‌تر از آن وقوع ازدواج‌های سیاسی بین حکومت‌های ایرانی با دولت‌های انیرانی از نکات و مسائل بسیار مهمی است که در این پژوهش به بحث و بررسی آن خواهیم پرداخت تا فارغ از پیامدهای مختلف سیاسی، اقتصادی و امنیتی دریابیم این وصلت‌ها چه سهمی و تأثیری در فرهنگ جامعه باستانی ایران در عصر ماد و هخامنشی داشته است و دولت‌های مزبور با توسل بدین سیاست در پیش‌برد اهداف سیاسی تا چه حد کامیاب بوده‌اند و چه تغییر و تحولاتی را در بافت فرهنگی منطقه ایجاد کرده‌اند.

روش پژوهش: روش تحقیق در این پژوهش، مبتنی بر مطالعات ترکیبی کتابخانه‌ای است و داده‌ها با رویکرد تاریخی-تحلیلی بررسی شده‌اند.

پیشینه پژوهش

در باب امتزاج فرهنگی و تکثر و تنوع فرهنگ‌ها در قلمرو ماد و هخامنشی در پژوهش‌های تاریخی مباحث پراکنده‌ای مشاهده می‌شود و هم‌چنین درباره ازدواج‌های سیاسی در زمامداری سلسله‌های ایرانی مادها، هخامنشیان، در لایه‌لای ذکر مباحث سیاسی نکاتی به نقل از متون تاریخی بیان شده است و از این طریق می‌توان اطلاعات جسته گریخته‌ای از برخی وقایع و چگونگی فرهنگ‌های موجود در جوامع ماد و هخامنشی به دست آورد. به طور نمونه، «پی‌یر بریان» در جلد اول و دوم

کتاب تاریخ امپراتوری هخامنشیان؛ از کورش تا اسکندر (۱۳۷۷: ۴۹-۴۳۱) و «بدین» و «کوک» (بدین، ۱۳۸۷: ۲؛ ۵۹۹؛ کوک، ۱۳۸۷: ۲؛ ۳۴۴) در مقاله‌ای منتشر شده در مجموعه تاریخ ایران دوره هخامنشیان اشاره‌هایی به ازدواج‌های سیاسی سلسله هخامنشیان و تصادم و تقارب فرهنگ‌ها در جامعه هخامنشی داشته‌اند. «دیاکونوف» (۱۳۷۹) نیز در کتاب تاریخ ماد در میان مباحث تاریخی دوره مادها اشاره‌هایی هم به ازدواج‌های سیاسی و روابط فرهنگی اقوام مختلف در جامعه پیشامادی و عصر ماد نموده است. تنها پژوهش‌های مهمی که موضوع اختلاط فرهنگی در عصر هخامنشی را مدنظر قرار داده‌اند، مقاله‌ای با عنوان «سنکرتیسم (اختلاط فرهنگی) در پیکره‌های هخامنشی و قاجار» است که آن نیز چنان‌که مشهود است بر مبنای هنر پیکرنگاری عصر هخامنشی و نگاره‌های موجود به تلاقی و اختلاط فرهنگی در جامعه ایرانی اشاره داشته است و افزون بر تمرکز بر هنر عصر هخامنشی و بی‌توجهی به داده‌ها و اسناد تاریخی، نیمی از بحث را متوجه دوره قاجار ساخته است (ن. ک. به: **دادور و سلطانی‌شریف‌آبادی، ۱۳۹۱: ۹۱-۱۱۸**)؛ هم‌چنین مقاله‌ای با عنوان «Artabazos and the Rhodians. Marriage Alliance and Satrapal Politics in the Late Achaemenid Aegean» به ازدواج خانواده ساتراپی ایرانی با دو سردار مزدور یونانی (ممنون و منتور) و پیامدهای سیاسی و اقتصادی این ازدواج معطوف و متمرکز گردیده است و همان‌گونه که نویسنده (Hyland, 2022: 121-134) بیان می‌کند، این مقاله به دنبال بررسی اتحاد چند نسلی بین خانواده «آرتابازوس» و «رودیان» (Rhodians) از یک بافت اجتماعی-سیاسی ایرانی است؛ بنابراین، آن‌چه سبب گردیده راقم این سطور به پژوهش درباره وضعیت فرهنگ اجتماع عصر ماد و هخامنشی و تصادم و پیامد امتزاج فرهنگ‌ها بپردازد، این است که در هیچ تألیف و یا تحقیق مستقلی ابهامات مطرح در این پژوهش مورد واکاوی قرار نگرفته است.

اختلاط فرهنگی بین اقوام و قدرت‌های مطرح باستانی در فلات ایران تا عصر هخامنشی

در دنیای باستان خانواده‌ها ظاهراً برای حفظ هویت و وحدت خویش با طوایف دیگر درمی‌آمیختند و اغلب ازدواج‌ها و پیوندهای سببی میان اقوام و درون خاندان‌ها و جمعیت‌های محصور در یک منطقه صورت می‌گرفت؛ با این‌همه، به تدریج این قاعده چندان پایدار نمانده و قدرت‌هایی که خواستار قدرتی فراقومی و حتی فرمانطقه‌ای بودند ناگزیر به ایجاد روابط و برقراری پیوندی سببی با دیگران شدند. در این بین وجود دشمن مشترک و به‌ویژه قدرت‌های تهدیدگر در منطقه بهانه و عامل مهم و اساسی بود که توسل و توجه به ازدواج‌های سیاسی را توجیه کرده و ضرورت می‌بخشید. اقوام و جمعیت‌های مستقر در فلات مرکزی و غربی ایران از سده نهم پیش‌ازمیلاد درصدد اتحادهای سیاسی با یک‌دیگر شده و خصومت و برخوردهای مرزی را کاهش دادند. به‌واقع، با توجه به شرایط سیاسی غرب ایران، در فاصله سده نهم پیش‌ازمیلاد تا سقوط آشور، اقوام این ناحیه که تحت حملات مکرر آشوریان بودند، به جای برخوردها و جدال با یک‌دیگر اهتمام بسیاری در اتحاد و پیوند با قدرت‌های کوچک و بزرگ برای ایجاد سد دفاعی در برابر تهدیدها نمودند. در این بین پادشاهان ایلامی، برای متحد کردن مناطق مختلف فدراسیون شاهک‌ها، سعی می‌کردند شاهزاده‌نشینان را از طریق پیوندهای خونی (ازدواج‌های سیاسی) به خود وفادار نگه‌دارند (هینتس، ۱۳۸۳: ۸۰ و ۷۹). پیش از این نیز حتی قدرت‌های میان‌رودانی با ایجاد ارتباط با قدرت‌های مستقر در فلات ایران سعی در گسترش قدرت و بهره‌بری از منافع بیشتر و اجتناب از خطرات احتمالی داشتند. بدین‌روی وصلت‌های سیاسی از راهکارهای مهمی بود که در دستیابی بدین مهم راهگشا می‌نمود؛ به‌طوری‌که شاه آگدی شخصاً به مَره‌شی سفر کرد تا با دختر یکی از حاکمان محلی ازدواج کند (Bryce, 2009: 45). حتی هیتی‌ها که مدتی در میان‌رودان و فلات ایران قدرت مهمی را برپا داشتند، از طریق پیوندها و ازدواج‌های سیاسی با قدرت‌های میان‌رودانی

و مصریان توانستند به اعمال نفوذ در منطقه و تسلط بر قدرت‌های دیگر بپردازند (Collins, 2008: 62).

باری آن‌گونه که اسناد و شواهد باستانی گواهی می‌دهند در عصر باستان و در فلات ایران در اکثر موارد ساکنان خارجی با سکنه اصلی در کنار هم می‌زیستند. آنان باهم رابطه کسب و کار برقرار می‌کردند. ازدواج بین زن و مرد از ملیت‌های متفاوت صورت می‌گرفت و گاهی از دینی به دین دیگر ایمان می‌آوردند. حتی در یک‌زمان خدایان خود و بیگانه را می‌پرستیدند. حتی اتفاق می‌افتاد که شخصی اسم خود را تغییر می‌داد و نامی از کشور دیگر بر خود می‌نهاد و یا علاوه بر نام خود، نامی از قومی که در میانشان می‌زیست، بر خود می‌نهاد (داندامایف، ۱۳۶۶: ۶۰). با این رخ داده‌ها و به‌ویژه با نفوذ تدریجی عنصر ایرانی در مناطق غربی ایران، آن‌گونه که به نظر می‌رسد، فرهنگ نسبتاً جدیدی در این منطقه رواج می‌یابد که نه ایرانی صرف، بلکه فرهنگی ترکیبی بود که از امتزاج عناصر مهاجر و محلی شکل گرفته بود. به همین خاطر است که به‌طور مثال، فرهنگ لرستان در دوره موردنظر ما، از لحاظ عناصر اصلی شبیه فرهنگ سیلک دوره VIB است (علی‌یف، ۱۳۸۸: ۳۳۵).

در بررسی‌ها مردمان عصر باستان را از خلال نام‌هایشان و نخست به سبب تعلقشان به خانواده‌ای زبانی یا فرهنگی که آن نام‌ها در در آن به کار می‌روند، هویت‌شناسی می‌کنیم (ویس‌هوفر، ۱۳۸۹: ۳۵). در این میان و در بین تلفیق نژادی و فرهنگی در بین قدرت‌ها و اقوام مطرح در فلات ایران می‌بایست به خصوص به دو قوم پارس و ماد که نزدیکی‌های فرهنگی و قومی بسیار داشتند، اشاره شود. این اقوام به‌طور مجزا و گاه در کنار یک‌دیگر با اقوامی به وصلت‌های سیاسی دست‌زده و متحدینی در فلات ایران یافتند؛ به‌طوری‌که اتحادی بین پارس‌ها با فرمانروایی‌های «نَمری» (Namri) و «هرهر» (HarHar) در زاگرس مرکزی، با الیپی در شمال ایلام و در جنوب با ایلام در این‌زمان به وقوع پیوست (ایمان‌پور و قصاب‌زاده، ۱۳۹۰: ۸۲). طبق اسناد موجود یکی از برادرزاده‌های شاه الیپی آشکارا نامی ایرانی دارد و این شخص «اسپَبره» (Spabare) ظاهراً از طرف مادر، نژاد ایرانی دارد و هم‌چنین «یوستی» نام پدر شاه الیپی (Dalta) و پسرعمویش را ایرانی می‌داند، به‌طور بارزی ایرانی این امر حاکی از نفوذ و پیش‌رفت تدریجی عناصر آریایی و طوایف پارسی در بین طوایف بومی الیپی و در نواحی مجاور ایلام است (Henkelman, 2003: 89)؛ اما بیش و پیش از پارس‌ها، این مادها و طوایف مادی بودند که در غرب و بین اقوام غرب فلات ایران نفوذ کرده و نه تنها خود از انزوا و سایه خارج شده، بلکه تأثیر به‌سزایی در فرهنگ و قدرت ساکنان منطقه، به‌ویژه در برخورد با قدرت‌های میان‌رودانی گذاردند. به‌واقع، بررسی‌های نام‌شناختی مشخص می‌سازد که اتحادیه اقوام ماد در ابتدا، دست‌کم تا میانه قرن هشتم پیش‌ازمیلاد خصوصیات بومی داشته است. این ویژگی، بعدها نیز به‌خوبی محسوس است؛ اما با آغاز دوره «تیگلت‌پیلسر» (میان ۵۰۰ و ۶۰۰ سال قبل از میلاد) و پیوستن ایران به اتحادیه مشاهد می‌شود. علت این امر نفوذ و پیش‌روی اقوام ایرانی در زبان به اعماق سرزمین اتحادیه قومی ماد است (علی‌یف، ۱۳۸۸: ۳۴۵). در این بین و در پی قدرت‌گیری و رخنه تدریجی ماد در فرهنگ و ترکیب حکومت‌ها و اقوام مطرح، مهم‌ترین اتحاد سیاسی که در نتیجه یک وصلت، مادها را در منطقه قدرت بخشیده و توازن قوا را در برابر آشوریان مهاجم به‌سود قدرت‌های کوچک فلات ایران و به‌ویژه مادها برگرداند، پیوند سیاسی بین ماد و بابل بود که به سرنگونی آشوریان انجامید. پیش از این مادها یک‌بار در آستانه پیروزی و کامیابی در برخورد با آشوریان و سلطه مرگ آفرینشان به سبب پیوند سیاسی و ازدواجی که بین «پارتاتوا» سرکرده سکاها و متحد مادها با شاهدخت آشوری، دختر شاه «اسارحادون»، شکل گرفت، گوی و میدان را به آشوریان باختند و در نتیجه این ازدواج، سکاها به عنوان قدرتمندترین متحد مادها، به اتحادیه آشوری پیوستند و به یک تیول‌دار آشوری تبدیل گشتند. این پیوند با سکاها به‌طوری بود که بخشی از سکاها فرهنگ آشوری را در فرهنگ خود

تلفیق کردند و از این رو، طبیعی بود که لبهٔ تابوت پارتاتوآ، این سرکردهٔ سکایی و متحد آشوری را با ردای آشوری به عنوان یک فرمانروای آشوری نقش کنند (سولیمرسکی، ۱۳۸۷: ۲؛ ۱۹۹۰).

براساس این تجربه، مادها در دومین رویارویی با آشوریان و خیزش علیه این خصم دیرین از ترفند ازدواج برای محکم کردن پیوند با بابلی‌ها بهره بردند و در این پیوند سیاسی خواهر «آستیگ» و «آمیتیس» با یکی از شاهزاده‌های بابلی «نبوکدنصر» ازدواج نمود. طی این وصلت سیاسی و آمیختگی نژادی که بی‌شک جانشینان نبوکدنصر و یا دست‌کم اشراف زادگانی در بابل را از خون مادی برخوردار ساخت، نخستین تأثیر فرهنگ ایرانی در بابل را به صورت ملموس و محسوس می‌توان مشاهده کرد. در این راستا، پردیس به عنوان یک باغ ایرانی (و واژهٔ ایرانی) توسط شاه بابلی به تقلید از نمونه‌های ایرانی آن در بابل برپا گردید و این سازهٔ ایرانی که اولین بار توسط اقوام ماد ساخته شد و نامش از زبان مادی ماخوذ شده و داخل تمام زبان‌ها شده است (شارپ، ۱۳۸۴: ۱۳۹؛ دهخدا، ۱۳۳۴: ۲۰۳)؛ پس از آن، در دورهٔ هخامنشی چنان نام‌دار گردید که از ایران به غرب راه یافته و پس از هخامنشیان، فرمانروایان سلوکی و حتی رومی از آن‌ها تقلید کردند (کخ، ۱۳۸۷: ۳۱۱).

پیوندهای سیاسی مادها که با ازدواج‌های سیاسی مستحکم و استوار گردید، تنها معطوف و محدود به بابلی‌ها نمانده و فرهنگ ایرانی در شمال غربی با سلطه بر اورارتو به کوه‌های آرارات نیز رسید؛ در واقع، طبق گزارش «موسی خورنی» حتی آخرین شهریار ماد طی یک ازدواج سیاسی توانسته بود ارمنستان را خویشاوند سببی خود سازد. به گفتهٔ این مورخ ارمنی که البته باید توجه داشت شواهد دیگری دربارهٔ این روایت خورنی وجود ندارد و لازم است با احتیاط با آن برخورد کرد، «تیگران» متحد «آژدهاک/آستیگ» پادشاه ماد بود. او خواهرش «تیگرانوهی» را که «آژدهاک» به او دل بسته بود به ازدواج وی درآورد (خورنی، ۱۳۸۰: ۱۰۲؛ دیاکونوف، ۱۳۷۹: ۳۲۴). ایجاد ازدواج‌های سیاسی بین مردمان مادی و ارمنی، حتی اگر به گزارش خورنی معتقد نباشیم بر مبنای تأثیرات فرهنگی مادی بر ارمنیان، مطمئناً دور از ذهن نیست و این مهم از برخی واژگان مادی دخیل در زبان ارمنی باستان و حتی گرجیان (براساس کتیبهٔ دو زبانهٔ ارمری متسخت) قابل ردیابی و اثبات است (علی‌یف، ۱۳۸۸: ۳۸).

اما مهم‌تر و مستندتر از جریان وصلت بین شاه مادی و شاهدخت ارمنی، باید به پیوند سیاسی بین مادها و لیدیه در آسیای صغیر اشاره کرد که در نتیجهٔ وصلتی سیاسی رخ داد و مقدمه‌ای گردید برای حضور طولانی مدت فرهنگی و سپس سیاسی ایرانیان در آسیای صغیر و حاشیهٔ دریاهای مهمی هم چون دریای سیاه و اژه و مدیترانه. این وصلت که پس از جنگ پنج سالهٔ ماد و لیدی (۲۸ می ۵۸۵ پ.م.) رخ داد، موجب گردید شاه لیدیه دختر خود «آریه‌نیس/آریانیا» را به آستیگ فرزند «هووخستره» بدهد تا این اتحاد را با پیوند ازدواج مستحکم‌تر کنند. سرکردگان ماد و لیدیه افزون بر سوگند، محض مزید اطمینان خراش مختصری در بازوی خود ایجاد کرده خون یک‌دیگر را مکیدند (Herodotus, 2019: 33) و بدین ترتیب خون ایرانی و ساکنان آسیای صغیر درهم تلفیق گردیده و شاید طبق همین رخ داد و بر مبنای این ارتباط بود که «هردوت» بعدها آسیا (تا دریای اژه) و تمام ایونی‌های آسیای صغیر و قلمرو آن‌ها را از آن «شاه بزرگ» می‌خواند (ن. ک. به: داندامایف، ۱۳۸۱: ۲۰۲) و آسیای صغیر شاهد بیشترین پراکندگی (دیاسپوار) از اقوام ایرانی بود (برن، ۱۳۸۵: ۱۸۲).

مادها از طریق وصلت‌های سیاسی توانستند هم قلمرو خود را تا فرسنگ‌ها دور از هگمتانه گسترش دهند و هم فرهنگ مادی را در آن سوی فلات ایران رسوخ دهند؛ اما این پیوندهای سیاسی و تلفیق فرهنگ‌ها در فلات ایران موجب رخ دادهای سیاسی شگرفی نیز گردید و به ظهور قدرتی به نام «کوروش هخامنشی» انجامید که بخشی از دلیل موفقیت در ظهور و بروز خود را مدیون پیوند سببی با مادها می‌دانست. در مورد رابطهٔ اقوام مادی و پارسی - که منطقی به نظر می‌آید آن‌ها بیش از دیگر قدرت‌ها و اقوام به جای زدو خورد با یک‌دیگر به دنبال اتحاد بین یک‌دیگر و اقوام هم‌جوار

باشند- گفتنی است که در هیچ گزارشی میان‌رودانی-البته تا زمان کوروش و آستیاگ- به درگیری بین این دو قوم یا حضور مادها در جنوب غربی ایران خصوصاً پارسوا (انشان)، اشاره نشده است؛ حتی برعکس ما شاهد روابط دوستانه و حتی پیوند زناشویی بین این دو گروه از آریایی‌ها هستیم؛ به‌واقع، مطمئناً در کنار پیوندهای سببی که بین اقوام و قدرت‌های فلات ایران با یک‌دیگر و حتی ورای مرزهای فلات شاهدیم، باید بیش از همه به وصلت‌های سیاسی قائل گردیم که بین اقوام مادی و پارسی به‌عنوان دو قوم مقرب به‌هم رخ داد که مهم‌ترین و البته مستندترین آن‌ها ازدواج دختر آستیاگ، با «کمبوجیه» شاه پارس است (Herodotus, 2019: 43). این رابطه خویشاوندی که ارتباط بین خانواده هخامنشی و دیاکوئیان را استوار نگه‌داشت. پایگاه اجتماعی کمبوجیه را که به‌چشم مادها بلند نبود، بسیار بالا برد (کامرون، ۱۳۶۵: ۱۶۹) و اهمیت شعبه، خاندان هخامنشی و فروغ دو دولت متحد را در تحت لوای یک تاج‌وتخت نشان داد (گیرشمن، ۱۳۸۸: ۱۲۹).

ازدواج‌های سیاسی و اختلاط فرهنگی در عصر هخامنشی

- آمیختگی‌های باشندگان فلات ایران و گسترش فرهنگ ایرانی در جوامع انیرانی

پیروزی کوروش بر آستیاگ، نه فقط نشان می‌دهد که جنگجویان ماد به‌سبب پیوندی که بین شاهدخت مادی و شاه پارس (کمبوجیه) به‌عنوان پدر کوروش ایجاد شده بود، کوروش را هم‌چون بیگانه‌ای تلقی نمی‌کردند، بلکه درعین حال حکایت از آن دارد که سلطنت پادشاه ماد را نوعی حق و میراث وی می‌دیده‌اند (زرین‌کوب، ۱۳۶۸: ۱۱۵) و بر مبنای این پیوند سببی، کوروش از جانب مادها به‌طور قانونی به‌شاهی انتخاب شد و به‌زعیم «یونگه» نژادگان ایرانی، رهبر جدیدی برگزیدند (ویدن‌گرن، ۱۳۹۰: ۱۴۷). این رهبر جدید پرچم‌دار و میراث‌دار فرهنگی بود که فرهنگ‌های ایرانی و انیرانی فلات ایران، میان‌رودانی (آشوری و بابلی) و تاحدودی آسیای صغیر را در خود هضم کرده بود و لازم بود که در ادامه وام‌گیری از فرهنگ‌های مختلف امپراتوری گسترده‌ای را از «آن سوی سغد تا به حبشه: از هند تا به سارد» (Kent, 1953: 136-137) بنیان گذارد.

باتوجه به روابط دیرینه ماد و پارس (انزان) و پیوند نسبی و سببی مادها و پارس‌ها، نمی‌توان تأثیر و نقش دستاوردهای تمدنی و فرهنگی مادها بر پارس‌ها را نادیده گرفت. استیلای طولانی مادها بر پارس‌ها، خودبه‌خود احتمال تأثیر مادها بر دولت هخامنشی را فراهم می‌آورد. بی‌جهت نیست که اصطلاح‌های شاه و شاهنشاه، بزرگان و سپاه، لشکرگاه و خزانه و هم‌چنین اصطلاح‌های امور قضایی برگرفته از زبان مادی است و نگاره‌های هخامنشی مستقیماً از تأثیر مادها بر دربار و دیوان هخامنشیان حکایت می‌کند (هینتس، ۱۳۸۵: ۹۳؛ لوکوک، ۱۳۸۹: ۱۷۶). پس احیای نهادهای سلطنتی به‌درستی حاصل تلاش مادها بود و پارسیان تنها کاری که کردند حفظ اصطلاحات سیاسی اسلاف خود بود (لوکوک، ۱۳۸۹: ۱۷۶). پیامد و میراث عمده‌ای که با سقوط هگمتانه، از ماد و خاندان دیاکوئیان برای ایران باقی ماند، بدون شک همان وارث این خاندان بود؛ کوروش دوم، کوروش بزرگ. چراکه این پادشاه هخامنشی نه فقط قسمتی از تربیت فرهنگ دربار ماد را از طریق مادرش «ماندانا» (شاهدخت مادی) به ارث برده بود، بلکه درعین حال تمام سنت‌ها و آداب حکومت دیاکوئیان را نیز همراه قلمرو آستیاگ در حوزه اختیار خویش درآورده بود (زرین‌کوب، ۱۳۶۸: ۱۰۷)؛ بنابراین، باتوجه به مدارک و شواهد موجود و این‌که مادها همواره پس از پارسیان و در بین نخستین ایالات در فهرست خستره‌پاون‌های هخامنشی بودند (Kent, 1953: 117, 136, DbI, Dpe, DNa) و نخستین وزیران و سرداران هخامنشی از مادها بودند (ن. ک. به: داندامايف، ۱۳۸۱: ۴۱، ۵۴، ۱۳۷)، باید پذیرفت که مادها و پارسیان به‌صورت قوم حاکم یگانه‌ای درهم ادغام شده بودند (کوک، ۱۳۸۵: ۱۰۵)؛ بدین‌روی هردوت و اغلب مورخان باستانی و حتی منابع مصری، ماد و پارس‌ها را یکی قلمداد می‌کردند (داندامايف، ۱۳۸۱: ۴۱).

ناگفته نباید گذارد که پارس‌ها افزون بر میراث‌بری از فرهنگ و دستاوردهای مادها، وام‌گیری اساسی از فرهنگ بومیان منطقه و به‌ویژه ایلامی‌ها با حکومت چند هزارساله داشتند و بیش از مادها منتقل‌کننده فرهنگ مستقر در جنوب غربی فلات ایران و حتی میان‌رودانی‌ها به قلب فلات ایران و امپراتوری هخامنشی بودند. پارسیان پیش از تشکیل قدرت بین طوایف بومی فلات ایران و به‌ویژه در بین قدرت‌های منطقه، مانند الیپی و در ایلام نفوذ کرده و نواحی مجاور سکنی گزیده بودند. این‌که «سارگون» هم «ولایت پارسوا» را به‌عنوان مرکز یک والی‌نشین آشوری تعیین کرد، نشان می‌دهد که طوایف پارسی برای آن‌که در داخل ایلام هم رفته‌رفته به‌سوی جنوب نفوذ کنند ناچار به حمایت آشور هم غالباً متکی بوده‌اند (زرین‌کوب، ۱۳۶۸: ۹۶). در این بین، همان‌گونه که پیش‌تر بیان گردید فرمانروایان الیپی با سرکردگان ایرانی این حدود وصلت می‌کرده‌اند و فرزندی که مادران ایرانی داشته‌اند، احیاناً نام ایرانی هم گرفته‌اند (زرین‌کوب، ۱۳۶۸: ۷۷)؛ بنابراین محتمل است که پارسی‌ها، نه‌تنها با بستگان خویش زناشویی کردند، بلکه با ایلامی‌ها یا خاندان‌های شاهی یا اشرافی دیگر هم پیوند بستند (فرای، ۱۳۴۴: ۱۵۸).

به سال‌های اولیه حضور پارس‌ها در مجاورت ایلامی‌ها رجوع کنیم؛ مَه‌ری که بر لوحه‌های متعددی در تخت جمشید حک شده است به کوروش شاه انشان، پسر «تئیس‌پس» یعنی پدر بزرگ کوروش کبیر تعلق دارد. این امر حاکی از آن است که شاهان اولیه پارس گرچه ایرانی بودند، اما خود را احیاگر یا ادامه‌دهنده پادشاهی محلی ایلامی می‌دانستند. از آنجاکه آنان صدها سال در هم‌زیستی نزدیک با ایلامیان فارس زیسته بودند، این احتمال وجود دارد که تا مدت‌ها خود را چندان متمایز از آن‌ها نمی‌دانستند (کورت، ۱۳۷۸: ۲۹). وجود نام‌ها و القاب قومی پارسی در متون شوش نشان می‌دهد که برخی پارسیان در تماس نزدیک با این مرکز ایلامی بوده‌اند و شاید حضور آن‌ها معلول وجود یک کوچ‌نشینی کوچک پارسی بوده است (کورت، ۱۳۷۸: ۳۶). تأثیر فرهنگی پارس‌ها بر ایلامی‌ها در برخی آداب و اعمال دینی روحانیون ایلامی (هنکلمن، ۱۳۹۲: ۴۶) به‌وضوح قابل مشاهده است، اما مهم‌تر از آن تأثیری است که ایلامی‌ها بر فرهنگ پارس‌ها و هخامنشیان داشته‌اند. چنان‌که در الواح تخت جمشید بارها به نام خدایان ایلامی برمی‌خوریم و مهم‌تر از همه نام «هورامزدا» تنها ۱۰ بار در این الواح ذکر شده، اما «هومبان» ۳۶ بار و اغلب روحانیانی که مناسک خدای ایلامی را به‌جا می‌آورند، نام‌های ایرانی دارند (هنکلمن، ۱۳۹۲: ۴۶۱، ۴۸۵، ۵۸۶؛ Henkelman, 2011). نکته جالب توجه این‌که به سبب هم‌زیستی در سرزمین انشان و هم‌چنین در شوش در عصر ایلام نو موجب تأثیرات متقابل فرهنگی پارس‌ها و ایلامی‌ها شده (Tavernier, 2011: 243). چنان‌که الواح اکروپل شوش و در فهرستی بابلی از افرادی با نام‌های ایرانی نام‌برده می‌شود که ایلامی خوانده می‌شوند (Henkelman, 2003: 104) و حتی رهبر نخستین شورش‌گر ایلامی علیه «داریوش» که توسط این شهریار هخامنشی یک ایلامی (و برخلاف دومین رهبر قیام نه یک پارسی) معرفی می‌شود، نامی ایرانی (آثرین/Aeina) دارد (Henkelman, 2011; 2008). افزون بر آن، شاهد جایگاه ممتاز ایلامی‌ها در کتیبه‌های شاهان هخامنشی (ن. ک. به: Kent, 1953: 118, 128) و در نقوش برجسته در صف هدیه‌آوران تخت جمشید، با لباس درباری شبیه به پارسی‌ها هستیم. تلفیق نژادی و درآمیختگی بین پارس‌ها و ایلامیان به شاخه اصلی خاندان پادشاهان هخامنشی نیز می‌رسد، به‌طوری‌که با توجه به الواح تخت جمشید، «ایردَبمه» (Irdabama) که شاید مادر یا یکی از زنان داریوش بود، از مَه‌ری استفاده می‌کرد که نوشته روی آن عبارت است از: «هومبان-آهپی». این زن صاحب نفوذ در دربار داریوش ارتباط خاصی با شولگی (Sullaggi) در جنوب شرقی خوزستان دارد و شاید از خانواده‌ای متعلق به دوران ایلام نو باشد. این موضوع که مادر داریوش ایلامی بوده و یا این‌که یکی از زنان داریوش از خانواده‌های متنفع ایلامی بوده، خود نشان‌دهنده جایگاه والای ایلامی‌ها نزد داریوش و پارسی‌هاست (ایمان‌پور و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۷). جایگاهی که

با ازدواج‌های سیاسی بین پارس‌ها و ایلامیان تقویت و پایدار مانده بود و تا روزگار داریوش هم چنان قابل پیگیری بود؛ بنابراین، فرهنگ ایرانی به سبب این‌که سده‌ها در معرض فرهنگ ایلامی بود هم بر آن تأثیر گذارد و هم تأثیر پذیرفت، به طوری که زبان اداری هخامنشی ایلامی گردید و بزرگ‌ترین شهریاران از جامه و پوشش ایلامی‌ها بهره گرفتند. در این بین، ردای سلطنتی کوروش در نگارهٔ بال‌دار پاسارگاد ایلامی است و مجسمهٔ داریوش در شوش، شاه را با یک خنجر تشریفاتی و از نظر سبک و سیاق ایلامی به تصویر می‌کشد (Henkelman, 2011: 586)؛ البته نباید فراموش کرد که با گسترش قلمرو و به تبع آن، نفوذ هخامنشیان در کنار عناصر بومی و ایلامی بسیاری از عناصر و مفاهیم میان‌رودانی و مصری نیز وارد سنت‌ها و ساختار سیاسی و فرهنگی هخامنشیان شد (Lloyd, 2013: 24-27). در این باره حتی به عقیدهٔ برخی از پژوهشگران تقدس پادشاه، قرص بال‌دار (در مصر به عنوان نماد خورشید) و شیوهٔ تدفین (مومیایی کردن) احتمالاً تأثیری است که از سوی مصریان وارد فلات ایران شد (سانسی‌وردنیوگ و همکاران، ۱۳۸۸/۳: ۴۷).

تأثیر پیوندهای سببی در رسوخ و گسترش فرهنگ ایرانی در مناطق انیرانی

براساس گزارش‌های ذکر شده، می‌توان گفت که در روزگار هخامنشیان ازدواج‌های سیاسی درون‌دودمانی یا برون‌دودمانی، درون‌مرزی یا برون‌مرزی انجام می‌گرفته است؛ و بسیاری از عروس‌های شاهی غیر ایرانی بودند و فرزندان را دارا بودند که خود را دارای هویت ایرانی می‌دانستند و غرور به داشتن خون آریایی چنان‌که در کتیبه‌های میخی فارسی باستان دیده می‌شود، با درآمیختن خون معارض و مبادی نبوده است (فرای، ۱۳۴۴: ۱۵۹). در طول دوران تاریخ هخامنشی پیدایش پراکندگی (Diaspora) پارسی در کشورهای تابعه، فرآیند فرهنگ پذیری را شتابان کرده بود تا آنجا که این روند فقط محدود به پارسیان و سرآمدان اقوام تحت اطاعت نمی‌شد. وصلت‌ها و تماس‌های شخصی گوناگون موجب بسط مناسبات بسیار نزدیک و دست‌یابی غیر پارسیان؛ مردان دورگه (ابولی‌تس) یا دو فرهنگ (زه، اوروتوبتس) بر پست‌های کلیدی و فرماندهی شده بود و با این تفصیل در هیچ‌جا دیده نشده است که این روند تکاملی، وحدت امپراتوری را در معرض تهدید قرار داده باشد، بلکه برعکس، تحول مذکور موجب پیدایش یک طبقهٔ حاکم امپراتوری شده بود که فقط به جزء پارسی آن محدود نمی‌شد؛ در همان حال، زمامداران گوناگون از هر اصل و منشأ قومی که بودند همواره خود را «پارسی» به معنای -سیاسی کلمه- و «پارسی» به معنای -وابسته به شاه بزرگ- از طریق تناسب نام‌سای هدايا/خدمات و از طریق منافع سیاسی و مادی مشترک حس می‌کردند. حتی جوانانی که از یک وصلت مختلط به دنیا آمده بودند می‌توانستند با حقوق کامل هویت پارسی پیدا کنند (بریان، ۱۳۷۷/۲: ۱۸۰۲).

بر مبنای نام‌ها و اسامی افراد مختلف و باورهای دینی جاری و حتی اماکن مذهبی موجود در مناطق مختلف می‌توان به گسترهٔ فرهنگ ایرانی در مناطق غیر ایرانی و بین نژادهای انیرانی دست یافت؛ اما در ابتدا باید متذکر شد که در فلات ایران و باوجود تشکیل امپراتوری، هم‌چنان رسم وصلت سیاسی بین خاندان‌ها و اقوام پابرجا بوده و چنان‌که دیدیم در برخی مناطق و به خصوص در فارس و ایلام مناسبات و مبادلات، به دوران پیش از کشورگشایی کوروش می‌رسد، به طور مثال، در بابل، از نخستین ربع سدهٔ ششم، بابلی‌ها نام‌های ایرانی داشته‌اند (بریان، ۱۳۷۷/۱: ۲۱۱). با تشکیل حکمرانی هخامنشی، حکومت هخامنشیان نیز حکومتی بود که مردم را به امتزاج و ترکیب نژادی و فرهنگی ترغیب می‌کرد (کوک، ۱۳۸۷/۲: ۳۴۴). بدین سان، افزون‌بر همگونی فرهنگی و گاه نژادی که سبب ارتباط اقوام مرزی با نهاد قدرت هخامنشی می‌شد، مناطق شرقی و غربی ایران بیشترین وابستگی‌ها و پیوستگی‌ها را با مرکز قدرت از طریق وصلت‌های سیاسی برقرار ساخته بودند و در نتیجهٔ ازدواج‌های ایرانیان با مردمان جوامع تمدن‌های پیشین به معنای واقعی

شاهد تلفیق فرهنگ ایرانی با ساکنان قلمرو هخامنشی هستیم، امری که در ملموس‌ترین حالت در نام‌های افراد قابل مشاهده است. در این راستا، در سندی که تاریخ دوران پادشاهی کمبوجیه را دارد و در پارس به «متزیش» آورده شده است، یکی از اعقاب یک بابلی، نام ایرانی «باگاپادا» داشته است (بریان، ۱/۱۳۷۷: ۲۱۱)؛ هم‌چنین در سپاهی که «اردشیر دوم» و «تیسافرن» برای غلبه بر کوروش کوچک آماده کرده بودند در کنار «ارونتس» افسر پارسی، نام «ارونتس»^۱ ساتراپ جدید ارمنستان پسر «آرتاسوراس» بلخی، به چشم می‌خورد که چشم شاه یا رئیس اطلاعات و داماد پادشاه بود (برن، ۲/۱۳۸۷: ۴۲۱)، کسی که دختر شاه را به زنی همراه خود به جنگ آورده بود (Xenophone, 1992: 55-57). گفته شده که ارون‌تس ارمنی به سبب ازدواج با «رودروگونه» دختر اردشیر دوم حکمرانی شهرستان ارمنیه را دریافت داشته بود (اومستد، ۱۳۸۳: ۵۴۶). این نکته را می‌دانیم که مناسبات خانوادگی ارون‌تس و فامیل سلطنتی هخامنشی فقط از طریق ازدواج او با یکی از دختران اردشیر دوم برقرار شده است و به همین مناسبت نیز از اعقاب دور او نام داریوش را در میان نیاکان خود «نموداد» ثبت کرده‌اند؛ این مثال، بار دیگر ثابت می‌کند که سنت‌های خانوادگی مربوط به گروه هفت در ادوار بعد، به صورت دائم به قصد مشروعیت دادن سلسله‌ای (پادشاهی) مورد استفاده بازماندگان بوده است (بریان، ۱/۱۳۷۷: ۳۲۴). گرچه در فلات ایران و در شاهنشاهی هخامنشیان نمی‌توان از این نکته غافل ماند که ممکن است افراد غیر ایرانی به محض ورود به ساختار «قومی-طبقه‌ای»، حاکم امپراتوری، یک نام ایرانی برای خود انتخاب کرده باشند (بریان، ۱/۱۳۷۷: ۷۴۲)؛ با این حال، پذیرش این فرضیه نیز خللی در این که فرهنگ ایرانی تأثیر به‌سزایی در فرهنگ‌های دیگر اقوام غیر ایرانی داشته وارد نمی‌آورد و البته اغلب نام‌های ایرانی در بین غیر ایرانیان را می‌توان به نتیجه وصلت‌ها و ازدواج‌ها مربوط و مرتبط دانست.

باری تأثیر و تفوق فرهنگ ایرانی و البته تلفیق فرهنگی در نتیجه روابط و مناسبات اقوام ایرانی و غیر ایرانی سبب گردید که در روزگار هخامنشی سوای افرادی که به سبب بهره‌مندی از نژاد مختلط نام‌های ایرانی دارا بودند، شاهد اختیار کردن نام‌های ایرانی توسط غیر ایرانیان باشیم؛ به‌طور نمونه، نام «مگابیز» (بگس بوخش = به معنای خادم خداوند) به عنوان لقب «کاهن آرتیمیس» به زبان یونانی نیز راه یافته است. این اتفاق بی‌گمان از شهر شرقی شده «افزیان»^۲ که نام آن‌هیتای ایرانی در آنجا رواج داشت، سرچشمه گرفته است. حتی پس از سقوط امپراتوری ایران، نام ایرانی مگابیز برای کاهنی از «افزیان آرتیمیس» در یک سنگ‌نبشته از شهر همسایه پری‌ین به چشم می‌خورد (برن، ۲/۱۳۸۵: ۱۸۲ و ۱۸۱). به هر روی از طریق نام‌های به‌جا مانده به تأثیرات و ارتباط فرهنگی عمیق بین جوامع ایرانی و اقوام و جوامع غیر ایرانی می‌توان پی‌برد. در این باره، وجود نام‌های ایرانی در آفریقا حاکی از این روابط ژرف فرهنگی بین پارس‌ها (ایرانیان) با ساکنان شمال آفریقا است که از روزگار هخامنشیان و به‌ویژه با تسلط بر مصر برقرار گردید؛ به‌طور نمونه، در کتیبه یک سنگ‌مزار قائم در سقاره، «جربهرس»، که به احترام وی این سنگ نصب شده است، پسر یک پارسی به نام «ارتم» از بانویی مصری به نام «تنوفرتر» است. این سنگ‌مزار قائم سندی است که آگاهی‌هایی گذرا البته نادر از پیوند بین یک پارسی عالی‌مقام، یعنی ارتم و یک خارجی به دست می‌دهد (بروسیوس، ۱۳۸۶: ۲۲۷)؛ هم‌چنین تقلید و بهره‌بری از فرهنگ ایرانی تنها محدود به نام و یا پرستش و تقدس خدایان ایرانی نمانده، بلکه حتی در ظاهر نیز ملل انیرانی از ایرانیان متأثر بودند؛ به‌گونه‌ای که مشاهده می‌شود زنان مصری از جامه هخامنشیان تقلید می‌کردند، در این باره نقش برجسته سنگ آهکی یافت شده از مصر (در موزه بروکلین) زنی را با لباس چین‌دار هخامنشی نشان می‌دهد که چین‌ها و قوس‌های لباس و طرح آن به روشنی همانی است که در لباس هخامنشی و نقوش برجسته تخت جمشید دیده می‌شود (کخ، ۱۳۸۷: ۲۷۹).

نفوذ و رخنه قدرت و سلطه هخامنشی به ایالات دوردست با تمدن دیرینه‌ای هم‌چون مصر، موجب تأثیرپذیری فرهنگ ایرانی از فرهنگ‌های شمال آفریقا و وام‌گیری از باورها و آئین‌های رایج در سرزمین فراعنه شد که اکنون جزئی از قلمرو هخامنشی محسوب می‌گردد. اختلاط و تلفیق نژادی بین ایرانیان/پارسیان و غیر ایرانیان موجب شکل‌گیری جامعه‌ای با فرهنگ‌های گوناگون و البته در مواقع و مناطقی برخوردار از فرهنگی مختلط گردید. امری که موجب پیوند اقوام و ملل دیگر با اقوام ایرانی و به سبب تقارب بینش و نگرش‌های دینی و فرهنگی تأثیر به‌سزایی در پیش‌برد اهداف سیاسی هخامنشیان در خارج از فلات ایران گردید. نکته قابل‌ذکر آن‌که گرچه به سبب سلطه هخامنشیان در اغلب موارد این فرهنگ ایرانی بود که فرهنگ‌های مجاور را به خود جلب می‌کرد، اما گرایش و گروه ایرانیان به فرهنگ و باور ملل غیر ایرانی مستقر در قلمرو هخامنشی دور از ذهن و بعید نبود. بد در این بین طبق اسناد موجود «آریارامی» پارسی، نام مصری تاخوس (Tochos) را بر خود انتخاب کرده و «مین»، «هروس»، «ایزیس» و سایر خدایان مصری را محترم می‌داشت. پارسی دیگری به نام «بگ‌پتس»^۳ فرزندش را بانام مصری «پاخیس» نامید (داندامایف، ۱۳۶۶: ۶۰). در مقابل نیز تأثیرگذاری فرهنگ ایرانی بر فرهنگ مصری و آمیختگی فرهنگی این دو تمدن کهن سبب گردید که در تندیس‌ی که داریوش اول برای «آتوم» پیشکش کرد، این فرعون سلسله بیست‌وهفتم «پسر و کارگزار آتوم» معرفی شود (Boyce, 1988: 25) و «پتروزیریس» مصری دستور داد که برای آرامگاهش صحنه‌ای از دین پارسی نقش کنند (داندامایف، ۱۳۶۶: ۶۰).

آمیختگی نژادی و فرهنگی پارس‌ها و یونانیان - دیاسپورا و تلفیق نژاد ایرانی و انیرانی

به‌زعم برخی پژوهشگران، نیرومندترین عامل پیشرفت آدمی از تماس فرهنگ‌های گوناگون و متضاد حاصل می‌شود و اساساً تصادم تمدن‌های متغایر است که انسان را به‌کوشش تازه برای درک و آفرینش سوق داده و باعث پیش‌رفت‌های بزرگ در تاریخ بشر شده است (پوپ، ۱۳۵۵: ۲۶)؛ اما آن‌چه در این بین باید متذکر گردد، ذکر این نکته است که وجود نظام سیاسی با تدبیر که بتواند فرهنگ‌های متنوع و گاه متضاد را در یک توازن و هم‌زیستی با یک‌دیگر قرار داده و در راستای اهدافی مشخص ساماندهی نماید، از ملزومات این پیش‌رفت و شکوفایی تمدنی است و تنها با یک برنامه مشخص و مدون است که باوجود فرهنگ‌های متنوع در جامعه شاهد جامعه‌ای گسیخته نخواهیم بود. با این توضیح، گفتنی است که همان‌گونه که با اقامت (اجباری یا داوطلبانه) اقوام ایرانی در مناطق غربی و به‌ویژه میان‌رودان حتی برخی عناصر فرهنگی و خدایان ایرانی، مانند «اهورامزدا» (as-sa-ra-ma-za-aš) که نخستین بار در متن‌های آشوری مندرج گردید (Llewellyn - Jones, 2013: 21)، با گسترش نفوذ مادها و پس از آن‌ها هخامنشیان در آسیای صغیر، این قدرت‌ها با تمدن مهم و پیشرفته‌ای مانند لیدییه مواجه گردیدند که بر دولت‌شهرهای ایونی مسلط بوده و دولت‌های یونانی بسیار از فرهنگ آن متأثر بودند. مناسبات ۳۵ ساله مادها و لیدیایی‌ها (۵۸۵-۵۵۰ پ.م.) که البته با پیوندی سببی تقویت گردیده و عمیق‌تر شد و سرانجام سلطه هخامنشیان بر آسیای صغیر و دولت‌شهرهای این منطقه، فرهنگ هخامنشی را با خرده دولت‌های ایونی و یونانیان شبه‌جزیره بالکان مواجه ساخته و با قدرت و قابلیت‌هایی که این امپراتوری وسیع داشت، فرهنگ یونانیان را تحت‌سیطره و یا به‌طور صحیح‌تر تحت‌تأثیر خود قرار داد.

تصادم فرهنگی بین ایرانیان و یونانیان و تأثیر فرهنگی دولت هخامنشی بر دولت‌شهرهای ایونی از همان روزگار حضور پارس‌ها در آسیای صغیر مشهود بود و با تسلط هخامنشیان بر آسیای صغیر و تسخیر جزایر و دولت‌شهرهای ایونی این آمیختگی فرهنگی بیشتر گردید. به‌واقع، یکی از دلایل تقارب فرهنگی و حتی نژادی ایرانی و یونانی در برخی مناطق، هم‌زیستی ایرانیان و یونانیان

با یک دیگر بود و از دلایل اصلی این هم‌زیستی کوچاندن جمعیت‌های ایونی به مناطقی در آسیای صغیر و یا سکنی دادن جمعیت‌هایی ایرانی در مناطقی در آسیای صغیر بود. در این باره گفتنی است که، گروهی از مردم لیدی به نیپور در بابل کوچ داده شدند (برک، ۱۳۹۴: ۳۳۰) و بخشی از اهالی شهرهای پرین و ماگنسیا (Priene and Magnesia) نیز دچار و اسیر این سیاست شدند (Wiesehofer, 2001: 50). هردوت از انتقال و اسکان اهالی میل، برقه‌ای (Herodotus, 2019: book4: 322-323)، ارتره‌ای، پئونی ین‌های تراکیه‌ای و اهالی بسوس و کاریه‌ای در باختیش و دهانه دجله در خلیج فارس، سخن به میان می‌آورد (Ibid: 383) و می‌دانیم که داریوش اهالی ارتریا را به منطقه‌ای در حاشیه ایلام کوچاند (داندامایف، ۱۳۸۱: ۲۱۹) و نیز بخشی را در شوش نزدیک شهر آمپه (Ampe) در مصب دجله (احتشام، ۲۵۳۵: ۶۹؛ Herodotus, Ibid) سکنی داد. سوای دلایل مهمی که این استقرار اجباری برای هخامنشیان داشت، هم‌زیستی مسالمت‌آمیز جامعه یونانی در قلمرو هخامنشی و با ایرانیان تأثیر به‌سزایی در تلفیق فرهنگی و به‌ویژه تأثیرپذیری ایونی‌ها از فرهنگ ایرانی داشت. این درحالی‌ست که هخامنشیان در راستای توسعه و نشر هویت ایرانی در ایالات تحت سیطره و مفتوحه از «جمعیت‌های ایرانی» نیز بهره‌مند می‌شدند و با گسیل داشتن ایرانیان به این مناطق در کنار نظامیان و پادگان‌های نظامی، پایگاه‌های مردمی برپا می‌ساختند. آن‌چنان‌که در مواردی لشکریان مادی و پارسی در قلمروهای تازه فتح شده، از جمله: آسیای صغیر، مصر و بابل اسکان داده شدند و این اسکان با اهدای زمین تشویق می‌شد که بی‌شباهت به مستعمره‌سازی نظامی سیستم رومی در سرحدات مرزی نبود (فرخ، ۱۳۹۰: ۱۰۶).

یکی از نقش‌های اساسی ایرانیان در تبعید (دیاپسورا) تأثیری بود که آن‌ها در حفظ و تداوم هویت ایرانی در برون‌مرزهای ایرانی داشتند و به سبب دارا بودن فرهنگ و باورهای ایرانی و به‌ویژه بهره‌مندی از نمادهای دینی و ملی مانند: معابد، آتشکده‌ها و ادعیه‌ها در تداوم، توسعه و نشر هویت ایرانی مؤثر بودند؛ چراکه به‌وضوح فرهنگ و به‌ویژه ماندگاه‌ها و نمادهای مزبور در توانمند ساختن جوامع ایرانی مهاجر برای حفظ هویت خود با فراهم کردن مراکزی برای زندگی مذهبی و اجتماعی اهمیت داشتند. ماندگاری هویت ایرانی در نزد مهاجران هخامنشی در دوران پیشاساسانی تا بدانجاست که در سده‌های دوم و سوم میلادی، «باردزانس» (Bardesanes) درباره «نوادگان ایرانی‌هایی که در خارج از ایران زندگی می‌کردند» می‌نویسد که هنوز در مصر، فریگیه و غلاطیه زیاد هستند و آداب و رسوم سنتی خود را در آنجا حفظ کرده‌اند (Boyce, 1995: 374؛ دوشن‌گیم، ۱۳۷۷: ۲۹۹) و مُد پوششی آتنی، تأثیرهایی به‌سزا از امپراتوری ایرانی گرفته بود و نمادهای ایرانی در یونان عمومیت داشت (ویس‌هوفر، ۱۳۸۹: ۴۱). نکته مهم آن‌که منابع از ساخت معبد مهمی برای آتش (آناهیتا) در زلا و در محدوده دریای سیاه سخن می‌گویند که در نزد مردم آن منطقه و فرهنگ یونانی چنان تأثیرگذار بود که در پشت سکه‌های امپراتور روم (سپتیموس سوروس) تصویر آن با آتشدان درج گردید (Donmez, 2007: 109).

ازدواج‌های برون‌مرزی و تأثیر فرهنگ ایرانی در مناطق یونانی‌نشین

ایرانیان مهاجر و مقیم در مناطق ایرانی در کنار تأثیراتی که با استقرار اماکن دینی و هنگام برگزاری آئین‌ها و مراسم دینی و ملی بر ساکنان مناطق مستقر داشتند، در مواردی با وصلت‌هایی که با ساکنان غیر ایرانی انجام می‌دادند از عوامل اصلی تلفیق فرهنگی و آمیختگی نژادی ایرانیان و انیرانیان می‌شدند. این درحالی‌ست که در تاریخ عصر هخامنشی به وصلت‌های سیاسی مهمی برمی‌خوریم که بین صاحبان قدرت و یا فرزندان‌شان با صاحب منصبان یونانی برقرار شده و یونانیان را در جبهه و صف ایرانیان (در برابر یونانیان) قرار داده است. از جمله این ازدواج‌ها می‌توان به ازدواج دختری پارسی با «میتوخوس» (Metiochos) پسر «میلیتیداس» اشاره کرد؛ هنگامی‌که

میتوخوس بعد از شکست شورش، از «کرزنوس» فرار کرد. به عنوان فرمانده یکی از پنج کشتی پدرش میلتیادس، دستگیر شد؛ ولی داریوش به او آسیبی نرساند (برن، ۱۳۸۷/۲: ۳۷۴) و پادشاه نه تنها نسبت به او رفتاری ناروا نکرد، بلکه میتوخوس را مشمول مراسم خود ساخته، خانه و املاک و زنی پارسی به او داد و او از بانو صاحب چند فرزند شد و این‌ها را به عنوان افراد پارسی قبول کردند (Herodotus, 2019: 390-391). در این وصلت‌ها و پیوندهای سیاسی نکته مهم و قابل ملاحظه آن‌که ایرانی‌سازی و جذب و هضم غیر ایرانی در فرهنگ ایرانی و غلبه نژاد ایرانی بر نژاد غیر ایرانی را در نسل‌های بعدی به وضوح شاهد هستیم؛ به طوری که یکی از پسران میتوخوس یک فرد پارسی شناخته شده است (بریان، ۱۳۷۷/۱: ۷۴۰).

به واقع، هخامنشیان در مواردی به جای برخورد قهرآمیز با دشمنان، با روش‌های مختلف سعی در جلب آن‌ها و کشاندن دشمنان در صف متحدین داشتند و در این بین قوت و قدرت فرهنگ ایرانی و جاذبه‌ای که این فرهنگ در نزد غیر ایرانیان داشت عامل مهمی در غلبه ایرانیان بر دشمنان و جذب آن‌ها به نظر می‌رسید. نمونه‌ای از این دست مربوط به «پائوسانیاس» رهبر نبرد پلاته در سال ۴۷۹ پ.م. بود که وی با همه افتخارات پیشینش خرسند نبود و شیفته فرهنگ ایرانی گردیده بود. او جامه مادی پوشیده، رسم آمیزش پارسی پیشه گرفته و از میان اسیرانش یک دسته نگهبان شخصی مادی و مصری تشکیل داد (اومستد، ۱۳۸۳: ۳۵۹). پائوسانیاس برای وصلت با پارسیان، حتی آماده بود که به یونانی‌هایی که تازه آن‌ها را در پلاته آزاد ساخته بود، خیانت کند! و یکی از روش‌های نزدیکی به ایرانیان و تقرب به دستگاه سیاسی قدرتمند هخامنشی وصلت با دختری پارسی بود. سیاستی که پارسیان از دیرباز برای جلب غیرایرانیان و متحد ساختن صاحبان قدرت از آن بهره می‌بردند؛ بدین سان، سردار پلاته نیز با دختر مگابات، شهرب اسلیکیوم فرمانده ارتش داریوش در حمله به ناکسوس که وی از خاندان شاهی و عموزاده داریوش بود، نامزد شد و هخامنشیان از این طریق توانستند شماری چند از خویشاوندان شاه را که در نبردهای پارس‌ها و دولت‌شهرهای ایونی در بیزانتیوم در بند افتاده بودند، پنهانی بازگردانده و آزاد سازند (داندامایف، ۱۳۸۱: ۲۷۵؛ اومستد، ۱۳۸۳: ۳۵۸ و ۳۵۷). پائوسانیاس افزون بر این ازدواج سیاسی به طور پنهانی با شاه پارسی وارد مذاکره شد و نامه‌هایی محرمانه برای «خشایارشا» فرستاد و در آن‌ها از دختر شاهنشاه خواستگاری کرد (هینتس، ۱۳۸۶: ۴۱۹)؛ و وعده داد که اگر دختر شاهنشاه را به زناشویی به او بدهند همه یونانی‌ها را ناچار کند زیردست پارسیان بروند و در گشودن یونان یاری رساند (داندامایف، ۱۳۸۱: ۲۷۵؛ اومستد، ۱۳۸۳: ۳۵۸). شاهنشاه هخامنشی آن قدر او را مصمم دید که بهترین متخصص خود در امور یونان را برای تحویل گرفتن کار به داسلیکیوم فرستاد (برن، ۱۳۸۷/۲: ۳۹۶).

پارسی‌گرایی یونانیان و البته سیاست هخامنشیان در جلب و هضم یونانیان در فرهنگ و تحت سیطره قدرت ایرانی موجب وصلت‌های سیاسی دیگری گردید که بیش از نیزه‌ها و حتی سکه‌های پارسی در پیش برد سیاست هخامنشیان و هخامنشی‌سازی مناطق غیر ایرانی مؤثر بود. ایجاد پیوندها و ازدواج بین ایرانیان و غیرایرانیان از بهترین روش‌ها برای کشاندن یونانیان به زیر چتر هخامنشیان و هضم آن‌ها در فرهنگ ایرانی، و به کار گرفتن توانایی و مهارت آن‌ها بود؛ بدین سان، همواره حضور ایرانیان غیر پارسی در مجاوره شاه پارس امری مسلم و قطعی است. «گرنفون» از شخصی با نام «پِت‌گی‌یس» اسم می‌برد که «پارسی‌زاده شده بود و یکی از اولین مردان اطراف کوروش کوچک بود» (بریان، ۱۳۷۷/۲: ۱۳۰۹)، اما از جمله دیگر ازدواج‌های سیاسی که موجب تلفیق فرهنگی و همکاری تنگاتنگ ایرانیان و یونانیان گردید؛ می‌توان به ازدواج «آرتابازوس» فرزند «فارتابازوس» و آپامه با خواهر دو نماینده رودسی (Rhodes)، «منتور» و «میمون»، اشاره کرد (برن، ۱۳۸۷/۲: ۴۵۳؛ Hyland, 2022: 121). منتور و میمون رودسی دو فرمانده یونانی بودند که به سبب وفاداری، ارزش و صداقت، ابتدا توجه «اردشیر سوم» و بعد نظر «داریوش سوم» را به خود جلب

کرده بودند. پارسیان به حدی برای ممنون ارزش و احترام قائل بودند که یکی از برجسته‌ترین و بانفوذترین خاندان‌های امپراتوری، یعنی خاندان «فارناکی»، رضایت داد از طریق پیوند زناشویی او را جزء خود کند و این‌کار از نزدیک‌ترین راه ممکن انجام پذیرفت؛ زیرا آرتابازوس، خواهر ممنون را به زنی گرفت و دختر خود «برسین» را به زنی به او داد (بدیع، ۱۳۸۲/۱۰: ۵۳). با این ازدواج، ممنون موقعیت خود را بیش از پیش تثبیت نمود و البته این وصلت برای خاندان آرتابازوس در زمینه اقتصادی و سیاسی بسیار سودمند افتاد (Hyland, 2022: 122-126)؛ بنابراین، ازدواج آرتابازوس، به احتمال زیاد، ازدواجی مصلحت‌آمیز بود که سنت پدرش در استخدام سیاسی مأموران یونانی در زمینه‌های مختلف نظامی و دیپلماتیک را ادامه می‌داد و سبب کشاندن سرداران مهم رودسی به جبهه ایرانیان در برخورد با دولت‌شهرهای یونانی و به‌ویژه در مقابل هجوم «اسکندر» گردید؛ از این‌رو، در اواخر امپراتوری هخامنشی و پیش از حمله اسکندر شاهد ازدواج‌های میان ایرانیان و یونانیان هستیم که ثمره آن‌ها پسران دلاور نیم‌یونانی و نیم‌ایرانی بودند (برن، ۱۳۸۷/۲: ۴۵۴؛ Hyland, 2022: 122-127). نکته مهم که موکداً باید بدان اشاره کرد این‌که، این پیوندها تردیدی باقی نمی‌گذاشت که به سبب قدرت و جذابیت فرهنگ ایرانی، این وصلت یافته‌گان و فرزندان حاصل از این ازدواج در بین اقوام تابعه بخواهند خود را ایرانی و دل‌باخته و در پیوستگی با فرهنگ و قدرت ایرانی قرار دهند؛ به‌طور نمونه، ایالت کاپادوکیه دوست‌داشت بر روابط صمیمانه خود با خاندان هخامنشی تأکید کند. در یک کتیبه یونانی-رومی اقصی قلعه (Agaca Kale)، مردانی که شاید از اعقاب، مستقیم «آریاکس» (Ariakes) هستند، همان‌که ستون سپاهیان کاپادوکیه‌ای را در نبرد گوگمل فرماندهی کرد، تردید نمی‌کنند که خود را به زیور اسم و عنوان پرمعنای «ساتراپ‌های قانونی» بیارایند (بریان، ۱۳۷۷/۲: ۱۸۰۶).

باری هخامنشیان با ایجاد پیوند و ازدواج‌های سیاسی بین پارسیان و دیگر اقوام و قدرت‌ها در صدد هخامنشی‌سازی و تلفیق فرهنگ ایرانی و انیرانی و درونی‌سازی فرهنگ پارسی در غیر ایرانیان بودند و اهتمام بسیاری در هم‌سو ساختن منافع متحدین و پیوستگان با منافع هخامنشی داشتند. در طول دوران تاریخ هخامنشی، نفوذ و گسترش قلمرو هخامنشی و استقرار ایرانیان در مناطق غیر ایرانی (Diaspora) و در کشورهای تابعه، فرآیند فرهنگ‌پذیری را شتابان کرده بود و وصلت‌ها و پیوند با دیگر فرهنگ‌ها و نژادهای غیر ایرانی موجب شده بود که فرزندان حاصل از این وصلت‌ها و کسانی که از طریق پیوندهای سببی با ایرانیان پیوند یافته بودند، از هر اصل و منشأ قومی که بودند، همواره خود را پارسی و وابسته به حکومت ایرانی بدانند و جوانانی که از ازدواج‌های مختلط به دنیا آمده بودند، می‌توانستند با حقوق کامل هویت پارسی پیدا کنند. اینان به‌واسطه موقعیت خود در مقام «میانجیگران فرهنگی»، پدید آمدن برگزیدگان رهبر جدید را - که ریشه و ترکیبشان به‌نحو متناقض‌نمایی تداوم سلطه پارسی را تقویت می‌کند - نمادین و تشدید می‌کردند (بریان، ۱۳۷۷/۲: ۱۳۷۵). با گسترش سلطه سیاسی هخامنشیان نمود تأثیرگذاری هویت ایرانی و فرهنگ هخامنشی در بین ملل تابعه و فرهنگ یونانی در هنر و معماری و حتی مذاهب دولت‌شهرهای ایونی نیز عیان گردید؛ به‌واقع، برمبنای سیاستی که هخامنشیان در جذب ملل تابعه داشتند، سوای تأثیری که هخامنشیان از هنر یونانی بردند (Boucharlat, 2018: 329-333) فرآیند فرهنگ‌پذیری یونانیان از ایرانیان در عرصه‌های مختلف نیز نمودار گردید. به‌طوری‌که در برخی از نقاشی‌های دیواری و تزئینات معابد یونانی، می‌توان تأثیرات ایرانی را مشاهده کرد، به‌ویژه در جزئیات و طراحی‌های پیچیده؛ به‌عنوان مثال، در معبد آپولون در دلفی، برخی از تزئینات به‌وضوح تحت تأثیر هنر ایرانی قرار دارند (Pollitt, 1990: 150-155). این درحالی‌ست که هم‌چنین تزئینات به‌کار رفته در تندیس‌های الهه‌ها و خدایان یونانی و برخی از نمادها و موتیف‌های ایرانی، مانند شیر و گاو در هنر یونانی می‌تواند به تأثیر هنر ایرانی نسبت داده شود (Pedley, 2010: 200-205).

نتیجه‌گیری

وسعت دائمی قلمرو باستانی ایران، همیشه ایجاب می‌کرده است که تنوع خلیات بر آن حاکم باشد و در مقابل تعدد شیوه‌های زندگی امری پذیرفتنی و مقبول به حساب می‌آمد. حکمرانان مادی و هخامنشی در این وضعیت و تکثر فرهنگی موجود در جامعه ناگزیر بودند که افزون بر نگاه‌داشت اقتدار کامل، اجازه نشو و نما به فرهنگ‌های مختلف در حوزه قلمرو خویش را داده و البته در امتزاج فرهنگ‌ها در فرهنگ ایرانی و به نوعی پارسی/هخامنشی‌سازی اقوام تابعه بکوشند. یکی از روش‌های تلفیق و تقارب اقوام مختلف ذیل یک فرهنگ جامع، ایجاد پیوندها و وصلت بین اقوام تابعه دولت ماد و هخامنشی بود. ازدواج سیاسی در حکم پدیده‌ای اجتماعی سیاسی در طول تاریخ ایران با اهداف از پیش تعیین‌شده‌ای برای تحکیم روابط اجتماعی، سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی و دینی میان حکومت‌ها و گروه‌ها انجام می‌شده است. حکومت‌ها و حکمرانان همواره برای ادامه حیات سیاسی خود به راهکارهای متفاوتی دست می‌زدند، یکی از کارآمدترین راهکارها در انسجام و یکپارچگی سیاسی و حتی فرهنگی، ایجاد پیوند بین اعضای مختلف جامعه و ازدواج‌های درون و برون دودمانی بود؛ بنابراین، هدف هخامنشیان در ایجاد پیوند بین افراد و تن در دادن به ازدواج‌های سیاسی جلب نیروهای غیر ایرانی و نزدیک کردن آن‌ها به قدرت حکومت و وابستگی آن‌ها به نظام سیاسی کشور و به عبارتی، ادغام فرهنگی اقوام و ملل تابعه بود تا با امتزاج و تقارب فرهنگی که در باورهای دینی و از طریق پیوندهای سببی بین اقوام و افراد صورت می‌گرفت، اقوام غیر ایرانی، هخامنشیان را بیگانه تلقی نکنند و افزون بر جلوگیری از جداسازی و جلوگیری از آشوب‌های منطقه‌ای، با حاکم شدن فرهنگی مسلط، قلمرو فرهنگی هخامنشیان بسیار دورتر از مرزهای سیاسی پیش‌رفته و سلطه‌پذیری آسان‌تر تحقق یابد. هخامنشیان با پتانسیلی که فرهنگ ایرانی داشت، از جمله ابتکاراتی که بدان دست یازیدند اخذ عناصر مهم و کارآمد و جذاب فرهنگ‌های تابعه و جذب و هضم آن در فرهنگ ایرانی و بازنمایی آن در قالب فرهنگی نو بود که ایرانیت و عناصر ایرانی در آن تفوق داشت؛ بنابراین، با وجود تصادم و تلفیق فرهنگ‌ها در جامعه عصر ماد و هخامنشی و با وجود بهره‌مندی و تأثیرپذیری ایرانیان از فرهنگ‌های غیرایرانی، آن‌چه در پایان به عنوان فرهنگی مسلط سبب جذب افراد و اقوام مختلف شده بود، فرهنگی مادی/مدی-هخامنشی و در قالب هویت ایرانی بود که در گستره قلمرو هخامنشیان از آن سوی سغد تا حبشه فراگیر شده بود و از طریق نام‌ها و آئین‌های ایرانی در بین جوامع غیر ایرانی به وضوح قابل مشاهده و ارزیابی است.

سپاسگزاری

در پایان نویسندگان برخود لازم می‌دانند که از داوران ناشناس نشریه با نظرات ارزشمند خود به غنای متن مقاله افزودند، قدردانی نمایند.

درصد مشارکت نویسندگان

این مقاله حاصل کار نویسندگان بوده است؛ بر همین اساس نویسنده دوم برخی داده‌ها را گردآوری کرده است و نویسنده اول و مسئول، با گردآوری مطالب تکمیلی، به پردازش و تحلیل و نگارش پرداخته است.

تضاد منافع

نویسندگان ضمن رعایت اخلاق نشر در ارجاع‌دهی و دقیق بودن آن در متن و انتهای مقاله، نبود تضاد منافع را اعلام می‌دارند.

پی نوشت

1. Orontas
2. Ephesisns
3. Baga pate

کتابنامه

- احتشام، مرتضی، (۲۵۳۵). ایران در زمان هخامنشیان. تهران: شرکت سهامی کتاب‌های جیبی.
- اومستد، آلبرت تن‌آیک، (۱۳۸۳). تاریخ شاهنشاهی هخامنشی. ترجمه محمد مقدم، تهران: علمی و فرهنگی.
- ایمان‌پور، محمدتقی؛ و قصاب‌زاده، راضیه، (۱۳۹۰). «بررسی رابطه مادها و پارس‌ها پیش از ظهور امپراتوری هخامنشیان». پژوهش‌های تاریخی، ۳ (۴): ۷۳-۸۶.
- ایمان‌پور، محمدتقی؛ نصراله‌زاده، سیروس؛ و علی‌زاده، کیومرث، (۱۳۹۲). «کوروش عیلامی- انسانی یا کوروش پارسی؟». جستارهای تاریخی، ۴ (۱): ۲۷-۴۳.
- بدیع، امیرمهدی، (۱۳۸۲). یونانیان و بربرها: روی دیگر تاریخ. ع. روح‌بخشان، جلد ۱۰، تهران: توس.
- بدین، ابی، (۱۳۸۷). تاریخ ایران کمبریج. تیمور قادری، جلد ۲، تهران: مهتاب.
- برک، استیون، (۱۳۹۴). خاورمیانه باستان گهواره تمدن. ترجمه شهربانو صارمی، تهران: ققنوس.
- برن، ا. آر.، (۱۳۸۷). تاریخ ایران کمبریج. تیمور قادری، جلد ۲، تهران: مهتاب.
- برن، ا. آر.، (۱۳۸۵). «ایرانیان و یونانیان». تاریخ ایران دوره هخامنشیان، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، تهران: جامی.
- بروسیوس، ماریا، (۱۳۸۶). شاهنشاهی هخامنشی (از کورش بزرگ تا اردشیر اول). ترجمه هایدی مشایخ، تهران: ماهی.
- بریان، پی‌یر، (۱۳۷۷). تاریخ امپراطوری هخامنشیان؛ از کورش تا اسکندر. ترجمه مهدی سمسار، جلد ۱ و ۲، تهران: زریاب.
- پوپ، آرتورابهام، (۱۳۵۵). هنر ایران در گذشته، حال، آینده. تهران: مدرسه عالی خدمات جهانگردی و اطلاعات.
- خورنی، موسی، (۱۳۸۰). تاریخ ارمنیان. ادیک باغداساریان، تهران: مؤلف.
- دادور، ابوالقاسم؛ و سلطانی‌شریف‌آبادی، شریفه، (۱۳۹۱). «سنکرتیسم (اختلاط فرهنگی) در پیکره‌نگاری هخامنشی و قاجار». مجله مطالعات ایرانی، ۱۱ (۲۱): ۹۱-۱۱۷.
- داندامایف، م. آ.، (۱۳۶۶). تاریخ سیاسی و اقتصادی هخامنشیان. میرکمال نبی‌پور، تهران: گستره.
- داندامایف، محمد. آ.، (۱۳۸۱). تاریخ سیاسی هخامنشیان. ترجمه خشایار بهاری، تهران: نشر کارنگ.
- دوشن‌گیمن، ژ.، (۱۳۷۷). «آیین زردشتی». تاریخ ایران از سلوکیان تا فروپاشی ساسانیان، پژوهش دانشگاه کمبریج، جلد سوم، قسمت دوم، ترجمه حسن انوشه، تهران: انتشارات امیرکبیر: ۳۳۹-۲۹۱.
- دهخدا، علی‌اکبر، (۱۳۳۴). لغتنامه دهخدا. تهران: دانشگاه تهران.
- دیاکونوف، ایگورمیخائیلوویچ، (۱۳۷۹). تاریخ ماد. ترجمه کریم کشاورز، تهران: علمی و فرهنگی.

- زرین‌کوب، عبدالحسین، (۱۳۶۸). تاریخ مردم ایران. جلد ۱، تهران: امیرکبیر.
- سانیسی، هلن؛ و همکاران، (۱۳۸۸). تاریخ هخامنشیان آسیای صغیر و مصر فرهنگ‌های کهن در یک شاهنشاهی نوین. ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، جلد ۳، تهران: انتشارات توس.
- سولیمرسی، تی، (۱۳۸۷). تاریخ ایران کمبریج. تیمور قادری، جلد ۲، تهران: مهتاب.
- شارپ، رالف نورمن، (۱۳۸۴). فرمان‌های شاهنشاهان هخامنشی. تهران: مؤسسه فرهنگی و انتشارات پازینه.
- علی‌یف، اقرار، (۱۳۸۸). پادشاهی ماد، ترجمه کامبیز میربهاء، تهران: نشر ققنوس.
- فرای، ر. ن.، (۱۳۴۴). میراث باستانی ایران. مسعود رجب‌نیا، تهران: علمی و فرهنگی.
- فرخ، کاوه، (۱۳۹۰). سایه‌های صحرا (ایران باستان در جنگ). ترجمه شهربانو صارمی، تهران: ققنوس.
- کامرون، جورج، (۱۳۶۵). ایران در سپیده دم تاریخ. ترجمه حسن انوشه، تهران: علمی و فرهنگی.
- کخ، هایدماری، (۱۳۸۷). از زبان داریوش. ترجمه پرویز رجبی، تهران: امیرکبیر.
- کورت، آملی، (۱۳۷۸). هخامنشیان. ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، تهران: ققنوس.
- کوک، جان مانوئل، (۱۳۸۵). «ظهور هخامنشیان و بنیانگذاری امپراتوری هخامنشی». تاریخ ایران دوره هخامنشیان، از مجموعه تاریخ کمبریج، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، تهران: ۱۱-۱۰۵.
- کوک، جان مانوئل، (۱۳۸۷). تاریخ ایران کمبریج. تیمور قادری، جلد ۲، تهران: مهتاب.
- گیرشمن، رومن، (۱۳۸۸). تاریخ ایران از آغاز تا اسلام. محمد معین، تهران: سپهر ادب.
- لوکوک، پی‌یر، (۱۳۸۹). کتیبه‌های هخامنشی. ترجمه نازیلا خلخالی، تهران: نشر و پژوهش فرزاد روز.
- سانیسی‌وردنبوگ، هلن؛ و کورت، آملی، (۱۳۸۳). تاریخ هخامنشیان (آسیای صغیر و مصر). جلد ۳، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، تهران: انتشارات توس.
- ویدن‌گرن، گئو، (۱۳۹۰). فتوداليسم در ایران باستان. ترجمه هوشنگ صادقی، تهران: آمه.
- ویسهوفر، ژوزف، (۱۳۸۹). ایرانیان، یونانیان و رومیان؛ نگاهی به داد و ستد فرهنگی میان ایران و یونان. ترجمه جمشید ارجمند، تهران: فرزاد روز.
- هنکلمن، ووتر، (۱۳۹۲). خدایان دیگری که هستند، از مجموعه تاریخ هخامنشی دانشگاه خرونیخن، ویراستاران هلن سانیسی.
- هینتس، والتر، (۱۳۸۶). داریوش و ایرانیان (تاریخ فرهنگ و تمدن هخامنشیان). ترجمه پرویز رجبی، تهران: ماهی.
- هینتس، والتر، (۱۳۸۳). دنیای گمشده عیلام. ترجمه فیروز فیروزنیا، تهران: انتشارات علمی فرهنگی.
- هینتس، والتر، (۱۳۸۵). یافته‌های تازه از ایران باستان. ترجمه پرویز رجبی، تهران: ققنوس.

References

- Aliev, I., (2009). *The kingdom of Media* (K. Mirbaha, Trans.). Tehran: Qoqnoos. (In Persian).
- Badian, E., (2008). *The Cambridge history of Iran* (T. Qaderi, Trans.; Vol. 2). Tehran: Mahtab. (In Persian).
- Badii, A. M., (2003). *The Greeks and the barbarians: The other side of history* (A. Ruhbakhshan, Trans.; Vol. 10). Tehran: Tus. (In Persian).

- Boucharlat, R., (). "GREECEvii. GREEK ART AND ARCHITECTURE IN IRAN". *Encyclopaedia Iranica*, XI (3): 329-333.
- Boyce, M., (1988). *The Religion of cyrus the Great, Achaemenid History 3: Method and Theory*. ed by A. Kuhrt and H. Sancisi- Weerdenburg, Leiden: Brill.
- Boyce, M., (1995). "Diaspora, In Pre-Islamic times". *Encyclopaedia Iranica*, VII (4): 370-387.
- Briant, P., (1998). *Histoire de l'Empire perse: De Cyrus à Alexandre* (M. Samsar, Trans.; Vols. 1-2). Tehran: Zaryab. (In Persian).
- Brosius, M., (2007). *The Persian Empire from Cyrus the Great to Artaxerxes I* (H. Mashayekh, Trans.). Tehran: Mahi. (In Persian).
- Bryce, T., (2009). *The Routledge Handbook of The Pepoles and Places of Ancient Western Asia*,. Routledge, NewYork.
- Burke, S., (2015). *Ancient Middle East: Cradle of civilization* (Sh. Saremi, Trans.). Tehran: Qoqnoos. (In Persian).
- Burn, A. R., (2006). "The Persians and the Greeks". In: M. Saghebfar (Ed. & Trans.), *History of Iran in the Achaemenid period*, Tehran: Jami. (In Persian).
- Burn, A. R., (2008). *The Cambridge history of Iran* (T. Qaderi, Trans.; Vol. 2). Tehran: Mahtab. (In Persian).
- Cameron, G. G., (1986). *Iran at the dawn of history* (H. Anushe, Trans.). Tehran: Elmi va Farhangi. (In Persian).
- Colins, P. & Colins, P. T., (2008). *From Egypt To Babylon: The internetal Age 1550-500 BC*. Harward University Press.
- Cook, J. M., (2006). "The rise of the Achaemenids and the foundation of the Achaemenid Empire". In: M. Saghebfar (Trans.), *History of Iran in the Achaemenid period*. Tehran: Jami, Pp: 11-105. (In Persian).
- Cook, J. M., (2008). *The Cambridge history of Iran* (T. Qaderi, Trans.; Vol. 2). Tehran: Mahtab. (In Persian).
- Dadvar, A. & Soltani-Sharifabadi, Sh., (2012). "Syncretism (cultural fusion) in Achaemenid and Qajar iconography". *Journal of Iranian Studies*, 11(21): 91-117. (In Persian).
- Dandamayev, M. A., (1987). *Political and economic history of the Achaemenids* (M. Nabipour, Trans.). Tehran: Gostareh. (In Persian).
- Dandamayev, M. A., (2002). *Political history of the Achaemenid Empire* (Kh. Bahari, Trans.). Tehran: Karang. (In Persian).
- Dehkhoda, A. A., (1955). *Dehkhoda Dictionary* (Loghatnameh-ye Dehkhoda). Tehran: University of Tehran. (In Persian).
- Diakonoff, I. M., (2000). *History of Media* (K. Keshavarz, Trans.). Tehran: Elmi va Farhangi. (In Persian).
- Donmez, Ş., (2007). "The Achaemenid Impact On the Central Black Sea Region". *The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia*, Pp: 107- 116.
- Dusinberre, É. R. M., (1998). "Zoroastrian religion". In: *The Cambridge history of*

Iran, Volume 3(2): The Seleucid, Parthian and Sasanian periods (H. Anushe, Trans., pp. 291–339). Tehran: Amirkabir. (In Persian).

- Ehteshami, M., (2535). *Iran during the Achaemenid period*. Tehran: Sherkat-e Sahami-ye Ketabha-ye Jibi. (In Persian).

- Farrokh, K., (2011). *Shadows in the desert: Ancient Persia at war* (Sh. Saremi, Trans.). Tehran: Qoqnoos. (In Persian).

- Frye, R. N., (1965). *The heritage of Persia* (M. Rajabnia, Trans.). Tehran: Elmi va Farhangi. (In Persian).

- Ghirshman, R., (2009). *Iran from the earliest times to the Islamic conquest* (M. Moein, Trans.). Tehran: Sepehr Adab. (In Persian).

- Henkelman, W. F. M., (2011). "Cyrus the Persian and Darius the Elamite: a Case of Mistaken Identity". in: *Herodotus and the Persian Empire*, Edited by Robert Rollinger, Brigitte Truschnegg, Reinjold Bichler, Wiesbaden,.

- Henkelman, W. F. M., (2003). "PERSIANS, MEDES AND ELAMITES Acculturation in the Neo-Elamite Period". In: G. B. Lanfranchi, M. Roaf, R. Rollinger, eds., *Continuity of Empire (?) Assyria, Media, Persia. Padova, S.a.r.g.o.n.* Editrice e Libreria, Pp: 181-231

- Henkelman, W. F. M., (2013). "The other gods who are: Studies in Elamite-Iranian acculturation based on the Persepolis Fortification texts". In: H. Sancisi-Weerdenburg et al., (Eds.), *Achaemenid History series* (Groningen/ Leiden volumes) (Persian edition curated by H. Sancisi-Weerdenburg et al., M. Saghebfar, Trans.). Tehran Tus. (In Persian).

- Herodotus, (2019). *The History Of Herodotus*. Translated by; G. C. Macaulay. This edition was created and published by Global Grey.

- Hinz, W., (2004). *The lost world of Elam: Re-creation of a vanished civilization* (F. Firuznia, Trans.). Tehran: Elmi va Farhangi. (In Persian).

- Hinz, W., (2006). *New discoveries from ancient Iran* (P. Rajabi, Trans.). Tehran: Qoqnoos. (In Persian).

- Hinz, W., (2007). *Darius and the Persians: A cultural and civilizational history of the Achaemenids* (P. Rajabi, Trans.). Tehran: Mahi. (In Persian).

- Hyland, J. O., (2022). "Artabazos and the Rhodians. Marriage Alliance and Satrapal Politics in the Late Achaemenid Aegean". *Ktèma: Civilisations de l'Orient, de la Grèce et de Rome antiques, Grecs et non-Grecs de l'empire perse au monde hellénistique*, 47: 121-134.

- Imanpour, M. T. & Qasabzadeh, R., (2012). "Examining the relationship between the Medes and the Persians before the rise of the Achaemenid Empire". *Pazhuhesh-ha-ye Tarikhi [Historical Researches]*, 3(4): 73–86. (In Persian).

- Imanpour, M. T., Nasrollahzadeh, S. & Alizadeh, K., (2013). "Cyrus the Elamite-Anshanite or Cyrus the Persian?". *Jostarha-ye Tarikhi*, 4(1): 27–43. (In Persian).

- Kent, R., (1953). *Old Persian, grammar, texts, lexicon*. American Oriental Society: New Haven.

- Khorne, M., (2001). *History of the Armenians* (E. Baghdasarian, Trans.). Tehran: Moalef. (In Persian).
- Koch, H., (2008). *From the language of Darius* (P. Rajabi, Trans.). Tehran: Amirkabir. (In Persian).
- Kurth, A., (1999). *The Persians* (M. Saghebfar, Trans.). Tehran: Qoqnoos. (In Persian).
- Lecoq, P., (2010). *Les inscriptions de la Perse achéménide* (N. Khalkhali, Trans.). Tehran: Farzan-e Rouz. (In Persian).
- Llewellyn-Jones, L., (2013). *King and Court in Ancient Persia 559 to 331 BCE*. Edinburgh University Press Ltd.
- Olmstead, A. T., (2004). *History of the Persian Empire* (M. Moghadam, Trans.). Tehran: Elmi va Farhangi. (In Persian).
- Pedley, John G., (2010). *Greek Art and Archaeology*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, Pearson.
- Pollitt, J. J., (1990). *The Art of Ancient Greece: Sources and Documents*. Cambridge University Press.
- Pope, A. U., (1976). *Iranian art: Past, present, future*. Tehran: Higher School of Tourism Services and Information. (In Persian).
- Sancisi-Weerdenburg, H. et al., (n.d.). [Title not fully given in original citation; probably one of the Achaemenid History Workshop volumes] (M. Saghebfar, Trans.). Tehran: Tus. (In Persian).
- Sancisi-Weerdenburg, H., Kuhrt, A. & Root, M. C., (Eds.). (2009). *Achaemenid history III: The Achaemenids in Asia Minor and Egypt-Old cultures in a new empire* (M. Saghebfar, Trans.; Vol. 3). Tehran: Tus. (In Persian).
- Sharp, R. N., (2005). *The inscriptions of the Achaemenid kings (Unknown translator)*. Tehran: Pazinah Cultural and Publishing Institute. (In Persian).
- Sulimirski, T., (2008). *The Cambridge history of Iran* (T. Qaderi, Trans.; Vol. 2). Tehran: Mahtab. (In Persian).
- Tavernier, J., (2011). "Iranians in Neo-Elamite Texts". in: *Elam and Persia*, Edited by Javier Alvarez-Mon & Mark B. Garrison, Eisenbrauns: 191-261.
- Widengren, G., (2011). *Feudalism in ancient Iran* (H. Sadeghi, Trans.). Tehran: Ameh. (In Persian).
- Wiesehöfer, J., (2010). *Persians, Greeks and Romans: Cultural exchange between Iran and Greece* (J. Arjmand, Trans.). Tehran: Farzan-e Rouz. (In Persian).
- Wiesehofer, J., (2001). *Ancient Persia from 555 BC to 655 AD*. Translated by: Azizeh Azodi, I. B. London & Newyork: Tauris Publishers.
- Xenophon, (1992). *Anabasis*. Translated by: Carlson.L.Brownson, Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Zarrinkoub, A. H., (1989). *History of the Iranian people* (Vol. 1). Tehran: Amirkabir. (In Persian).